

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrlometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské sociální práce
Charitativní a sociální práce

Tereza Altmannová

*Finanční gramotnost jako jedna z příčin zadlužování
nízkopříjmových rodin*

Bakalářská práce

vedoucí práce: Mgr. Miloslava Šotolová

2014

*„Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a že jsem všechny použité
informační zdroje uvedla v seznamu literatury.“*

V Olomouci dne 3. července 2014

Altmannová Tereza

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí bakalářské práce Mgr. Miloslavě Šotolové za odborné vedení mé práce, cenné rady, připomínky a vynaložený čas. Dále chci poděkovat respondentům za jejich otevřenost při poskytnutém rozhovoru k realizaci výzkumné části.

Děkuji.

Obsah

Úvod	5
I. TEORETICKÁ ČÁST	7
1 Dluhová problematika a finanční gramotnost	8
1.1 Finanční gramotnost	8
1.2 Složky finanční gramotnosti	9
1.3 Význam vzdělávání finanční gramotnosti	10
1.4 Stav finanční gramotnosti v ČR.....	11
2 Hospodaření domácnosti.....	13
2.1 Rozpočet	13
2.2 Finanční produkty denní potřeby.....	14
2.3 Úvěrové produkty v hospodaření domácnosti	17
2.4 Základní informace při uzavírání smlouvy.....	19
3 Psychologické aspekty zadlužení.....	21
3.1 Motivace	22
3.2 Udržení si společenského statusu a konzumní styl života.....	23
4 Význam sociální práce v dluhové problematice.....	24
II. EMPIRICKÁ ČÁST.....	27
5 Metodologie výzkumu	28
5.1 Výzkumná otázka a cíl výzkumu.....	28
5.2 Metoda výzkumu	28
5.3 Popis výzkumného souboru.....	29
5.4 Průběh výzkumu, metoda sběru a zpracování dat	30
6 Interpretace dat	31
6.1 Oblast motivace:	31
6.1.1 Vnitřní motivace	31
Dary.....	31
Uspokojení základních potřeb.....	33
Vybavení domácnosti.....	34
6.1.2 Vnější motivace:	35
Reklama	35

Finanční produkt	36
Pohledávky.....	37
6.2 Oblast finanční gramotnost:.....	38
Hospodaření	38
Snížená finanční gramotnost.....	38
6.3 Závěr výzkumu	40
6.4 Diskuze	42
Závěr	44
Seznam literatury.....	46

Úvod

Bakalářská práce se zabývá dluhovou problematikou společně v souvislosti s finanční gramotností, která je v dnešní době dlouho probíraným a diskutovaným tématem, které postihuje nejen české domácnosti, ale také celou Českou republiku. Dluhová problematika byla poněkud tabuizované téma, ale v posledních 10 letech stále častěji slýcháme o dluzích a této problematice v souvislosti s ekonomickou krizí a s úrovní finanční gramotnosti české populace a také vzhledem k zavádění vzdělávání v této oblasti na české školy. Tato problematika se nejen po stránce zvyšování finanční gramotnosti v rámci vzdělávací politiky, ale také po stránce řešení dluhové problematiky, stává dalším problémem, se kterým se sociální pracovníci setkávají u svých klientů. Sociální práce v dnešní době zastává čím dál tím více své místo v řešení dluhové problematiky českých domácností a jedinců. Tato problematika v sociální práci se objevuje u všech cílových skupin, se kterými sociální pracovník pracuje, především při řešení finanční situace klientů. Sociální pracovník nemusí pouze řešit situaci zadluženého klienta, ale také může přispívat k prevenci před zadlužením a to tak, že podává informace a vzdělává ho alespoň v základních otázkách dluhové problematiky, které by mohly danému jevu zabránit v jeho budoucím životě.

Cílem bakalářské práce je nastínit dluhovou problematiku a problematiku finanční gramotnosti a formou kvalitativního výzkumu zjistit, co právě nízkopříjmové rodiny motivuje k tomu, aby se zadlužily a zda to souvisí s finanční gramotností. Konkrétně se v teoretické části zabývám právě problematikou finanční gramotnosti a možnými aspekty vedoucími k zadlužení, a poté se v části výzkumné snažím o naplnění výzkumné otázky kvalitativního výzkumu a cíle bakalářské práce.

Bakalářská práce je rozdělena na část teoretickou a na část empirickou. Část teoretická je rozdělena do 4 hlavních kapitol. První pojednává právě o teoretickém vymezení této problematiky, kdy se zaměřuji na finanční gramotnost jako celek. Zde charakterizuji finanční gramotnost, význam finanční gramotnosti. Tuto část prokládám také již realizovaným výzkumem pro Českou republiku společností STEM/MARK. Dále se věnuji oblasti hospodaření, která spadá pod finanční gramotnost, a charakterizuji důležitost vedení rozpočtu jako základ finanční gramotnosti každé hospodařící domácnosti. Následně popisuji motivaci jako jev vedoucí k zadlužování. Společně s tímto jevem také popisuji konzumní styl života a zvyšování společenského

statusu. V poslední kapitole teoretické části propojují úlohu sociální práce s dluhovou problematikou.

Následující část bakalářské práce je částí výzkumnou – metodologie výzkumu. V této části uvádím popis výzkumného souboru, výzkumnou otázku a cíl, průběh, sběr a zpracování dat a následující interpretaci zjištěných výsledků, které vedou k naplnění nejen cíle výzkumu, ale i k naplnění celého cíle bakalářské práce. V kvalitativním výzkumu se snažím o zjištění faktu, proč se nízkopříjmové rodiny zadlužují, především se soustřeďuji na motivaci k tomuto jednání. Pro kvalitativní výzkum jsem stanovila výzkumnou otázku: „*Co motivuje nízkopříjmové rodiny k tomu, stát se zadluženými? Souvisí tato motivace s nízkou finanční gramotností respondentů?*“ Cílem kvalitativního výzkumu je tedy zjistit, co nízkopříjmové zadlužené rodiny motivuje k tomu, aby se zadlužily a zjistit, jestli tato motivace souvisí s jejich sníženou finanční gramotností. V další kapitole výzkumu uvádím interpretaci dat, která vzešla z provedení výzkumu. Následně provádím shrnutí výsledků kvalitativního výzkumu. Následuje kapitola diskuze, kde se zamýšlím nad samotným výzkumem jeho limity a etickými aspekty.

Samotné téma jsem si zvolila po absolvování tříměsíční praxe v Občanském sdružení SPES, které napomáhá řešit dluhovou problematiku svých klientů a podílí se na vzdělávání v oblasti finanční gramotnosti.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 Dluhová problematika a finanční gramotnost

V dnešní době vnímáme zadlužení¹ nebo předlužení² jako sociálně ekonomický problém českých domácností, rodin a jedinců. Tento problém souvisí nejen se vzniklými sociálními situacemi, ale také s opětovným navrácením takového člověka znovu do společnosti tak, aby jejich úroveň opět odpovídala úrovni života ve společnosti. (Balabán a kol., 2011, s. 51) Zadlužení lze považovat za přijatelné a předlužení již ne. Člověk se ocitá v dluhové pasti, která nejčastěji zasahuje do života cílových skupin, jejichž přístup k finančním zdrojům je nějakým způsobem ztížen. S tím může souviset i následek sociálního vyloučení takových skupin. V tomto případě se bavíme o nejruznějších cílových skupinách, mezi které můžeme zařadit nezaměstnané nebo dlouhodobě nezaměstnané osoby; etnické menšiny; osoby se zdravotním postižením; osoby přežívající pouze na sociálních dávkách a další. (Balabán a kol., 2011, s. 52) Dluhovou problematikou jsou nejvíce ohroženy právě nízkopříjmové rodiny. Nízkopříjmové skupiny obyvatelstva jsou v České republice označovány dvěma způsoby. První měřítko nízkopříjmové rodiny se odvíjí od celkového součtu životního minima. Druhé měřítko je dle ČNB rozdělení příjmových domácností a označení určité procento části za nízkopříjmové. Dalším označením nízkopříjmové rodiny můžeme charakterizovat rodinu, jejíž příjem je maximálně 9 084,- Kč. (Kovář, 2011, s. 18)

V této kapitole přibližuji problematiku zadlužování, která často vzniká v souvislosti se sníženou finanční gramotností. Popisuji zde především aspekty, které k zadlužení vedou. Zaměřuji se na finanční gramotnost, kde popisuji, co to finanční gramotnost je, její složky a nastiňuji úroveň finanční gramotnosti v České republice na základě již jednoho provedeného výzkumu.

1.1 Finanční gramotnost

Finanční gramotnost můžeme vysvětlit několika způsoby. Je to schopnost, dovednost, vědomost, umění atd. Vždy ale bude mít společného jmenovatele, a to peníze. Finanční gramotnost a její problematika je aktuální čím dál tím víc především

---

¹ Stav, který se považuje přijatelný v určité míře i normální pro českou populaci (SPES, 2007, s. 4)

² Stav, považuje se za nepřijatelný na rozdíl od zadlužení. Situace, kdy jedinci nezbývají finanční prostředky k uspokojení životních potřeb. Tento stav vede k psychickým a sociálním následkům. (SPES, 2007, s. 4)

v souvislosti se zadlužováním rodin a jednotlivců. Nízká finanční gramotnost se označuje nejčastěji za primární příčinu zadlužení většiny domácností.

Definice finanční gramotnosti byla v České republice vytvořena v roce 2006, v souladu s činností mezirezortní Pracovní skupiny pro finanční vzdělávání. Na vytváření definice se podíleli Ministerstvo financí, Ministerstvo průmyslu a obchodu; Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy, a Česká národní banka, ve spolupráci se spotřebitelskými a s profesními sdruženími. Tato definice se nachází v Národní strategii finančního vzdělávání, která je hlavním dokumentem pro vzdělávání v oblasti finanční gramotnosti v České republice. (Altmannová a kol., 2007, s. 46)

Finanční gramotnost jako celek je soubor znalostí, dovedností a její nezbytnou součástí jsou hodnotové postoje občanů. Tyto tři prvky jsou potřebné k tomu, aby občan zabezpečil nejen sebe, ale i svou rodinu a aby hrál aktivní roli na trhu finančních produktů a služeb finančního trhu. Takový gramotný občan je schopný se vyznat v problematice peněz a cen. Je zodpovědný za správu osobního nebo rodinného rozpočtu, vyznačuje se uvážeností v řízení vzhledem k svým finančním aktivitám a je zodpovědný ke všem finančním závazkům s ohledem na situace, které jej mohou v životě postihnout. (Ministerstvo financí ČR, 2007, s. 7)

1.2 Složky finanční gramotnosti

Struktura definice finanční gramotnosti, s ohledem na spravování osobních nebo rodinných finančních prostředků, se skládá ze tří složek gramotnosti tj. gramotnost peněžní, cenová a rozpočtová. Každý druh gramotnosti se od sebe nějak liší. Občan, který je vybaven peněžní gramotností, je kompetentní k řízení svých hotovostních a bezhotovostních peněz a transakcí. V návaznosti s tím je spojené také ovládání nástrojů, které jsou k této správě určené, jako jsou například běžné účty, internetové bankovníctví a další platební nástroje. Člověk, který rozumí cenovým mechanismům a inflaci, ovládá cenovou gramotnost. Poslední složka finanční gramotnosti je rozpočtová gramotnost. Rozpočtová gramotnost zahrnuje především schopnost ovládat osobní či rodinný rozpočet, ke kterému nezbytně patří stanovování si finančních cílů a rozhodování o přiřazení dostupných finančních prostředků a zvládání měnící se životní situace. Rozpočtová složka se dělí na další dvě části a to je správa specializovaných aktiv, (to jsou například vklady, investice nebo pojištění), a správa finančních závazků (úvěry, leasing). Tyto dvě části znamenají to, že občan je schopen orientovat se v různých a komplikovaných produktech a službách na trhu. Produkty a služby mezi sebou umí

porovnávat a vybírat si z těch, které jsou nejvhodnější vzhledem k jeho konkrétní situaci. Finanční gramotnost je specifická součást širokého pojetí ekonomické gramotnosti, ve které je obsaženo např. jak si zajistit příjem, orientovat se na trhu práce, umět zvažovat své rozhodnutí vzhledem k budoucím příjmům, výdajům atd. Nesmíme také opomenout, že další součástí finanční gramotnosti jsou tzv. makroekonomické aspekty a daňová oblast, kdy tyto dvě oblasti hrají významnou roli na finančních zdrojích jednotlivců i rodin. Společný dokument vydaný MF, MŠMT a MPO uvádí, že se k finanční gramotnosti pojí další tři prvky gramotnosti, a to je gramotnost numerická, informační a právní. Rozvoj těchto tří prvků gramotností by měl být prostředkem k posílení politického, právního a ekonomického myšlení občanů. (Ministerstvo financí ČR, 2007, s. 7-8)

1.3 Význam vzdělávání finanční gramotnosti

Úspěšnost finančního vzdělávání spočívá především v zajištění toho, aby všechny aktivity zahrnovali všechny oblasti finančního trhu. Přesto ale můžeme vymezit některé prioritní oblasti, které si zaslouží větší pozornost k zvyšování úrovně finanční gramotnosti v České republice. (Ministerstvo financí ČR, 2010, s. 6)

Mezi tyto prioritní oblasti pro budoucnost patří (Ministerstvo financí ČR, 2010, s. 14):

1. Aktivní a odpovědná účast na finančním trhu - Zde je potřeba, aby spotřebitelé chápali svou roli aktivně, s tím souvisí znalost práv nebo přístup k využívání produktů a služeb na trhu. K efektivnosti, transparentnosti a srovnatelnosti informací je nezbytná určitá úroveň finanční gramotnosti.

2. Prevence proti zadlužení – Dynamický růst počtu zadlužených domácností v ČR je celkem alarmující. Hlavním důvodem je fakt, že roste počet domácností, které nestačí splácet své závazky. Dluhová spirála hrozí především nízkopříjmovým rodinám s jedním živitelem, stejně tak ale rodinám, které se špatně orientují ve finanční problematice. Nízkopříjmové rodiny využívají spotřebitelské úvěry, ale jejich splácení pro takovou rodinu vytváří velký problém. Cílem této oblasti je, aby rodiny byly schopné posuzovat vlastní finanční možnosti, jako je například zaměření se na dluhy charakteristické dlouhodobou investicí jako jsou hypoteční úvěry, anebo v případě spotřebitelských půjček umět kontrolovat splácení.

3. Zajištění na stáří – Tato oblast vyžaduje v určité míře znalost finanční gramotnosti, jelikož si potřebujeme vybrat vhodnou formu zajištění na stáří. Oblast také

souvisí s demografickým vývojem, stárnutím populace, kdy se čeští občané do budoucna nebudou moci spoléhat pouze na sociální zabezpečení.

1.4 Stav finanční gramotnosti v ČR

V roce 2010 Ministerstvo financí a Česká národní banka (dále ČNB) realizovali kvantitativní výzkum společně s výzkumnou společností STEM/MARK. Cílem tohoto výzkumu bylo zjistit úroveň finanční gramotnosti české dospělé populace (18 let a více) nakolik tato cílová skupina dokáže využívat finanční znalosti v praxi v oblasti rodinných financí, úspor, a zajištění. Počet respondentů, kteří se tohoto výzkumu zúčastnili, byl 1005.

Z hlavních zjištění jsem vybrala následující tvrzení, která mě zaujala především spojené se souvislostmi, které mohou vést k zadlužování českých domácností:

Z oblasti **finančních produktů** jsou to zjištění:

- 52% respondentů zná rozdíl mezi pojmy jako je debetní a kreditní karta;
- 24% respondentů uvedlo, že kreditní kartu využívá a 3/5 z toho ji používá na běžné nákupy;
- 80% lidí vidí jako nejdůležitější prvek při výběru úvěru výši měsíční splátky;
- 71% dává důležitost úrokové sazbě.

Z kategorie **domácích financí**:

- 90% lidí má přehled o vlastních penězích;
- 45% respondentů si tvoří domácí rozpočet a 95% jej občas kontroluje.

U oblasti **vytváření rezerv** bylo zjištěno:

- 57% lidí si vytváří rezervy na nepředvídatelnou finančně nákladnou situaci;
- 35% lidí si vytváří rezervy v případě ztráty příjmu.

V oblasti **zajištění na stáří** vyplynulo:

- 59% o tomto zajištění přemýšlelo, ale 1/3 si rezervy pro případ stáří nevytváří a většina říká, že tyto rezervy nemá z čeho vytvářet. (STEM/MARK, a.s., 2010)

Výzkum se orientoval i na oblast **chování a zvyklosti ve světě financí**, výsledky například uvádějí, že:

- 63% si vybírá co nejméně rizikové finanční produkty, což značí opatrnost při výběru;
- U 23% lidí se stalo, že v posledních 12 kalendářních měsících příjem nestačil na životní náklady;

- 12% dotazovaných respondentů uvedlo, že v posledních 12 měsících nezaplatilo včas své závazky. (STEM/MARK,a.s., 2010)

Se zvyklostmi souvisí i **znalosti ze světa financí**, z výzkumu bylo zjištěno, že necelá jedna třetina respondentů zná význam zkratky RPSN; 17% umí spočítat úročení úvěru a třetina ví co znamenají zkratky p.m. a p.a. (STEM/MARK,a.s., 2010)

Další a zároveň poslední oblast, kterou vybírám z výzkumu je oblast **smlouvy a stížnosti**. Výsledky výzkumu říkají, že třetina respondentů se setkala s tak dlouhou smlouvou, že ji nestačili ani přečíst celou; dvě pětiny se setkali s komplikovanou smlouvou a zároveň s tím s nesrozumitelnými smluvními pasážemi a s pojmem rozhodčí doložka se setkalo pouze 12% lidí. (STEM/MARK,a.s., 2010)

K těmto výsledkům se vyjádřil i tehdejší ministr financí Miroslav Kalousek se slovy: „*Nečekal jsem to nijak růžové, ale že budou data k průzkumu tak úděsná, mě překvapilo. Téměř dvě třetiny lidí nečte smlouvy, které podepisují a zavazují se v nich k dlouhodobým platbám. Nejsou si tak vůbec vědomi možných likvidačních důsledků pro sebe a svoji rodinu.*“³

Tento výzkum byl realizován v roce 2010, do současné doby žádný další podobný výzkum nevznikl. Podle zprávy ČNB z 31. ledna 2014, která uvedla, že dluh českých domácností vůči bankám a finančním institucím se oproti loňskému roku zvýšil o 42 miliard korun, můžeme usoudit, že by se výsledky, které by byly zjištěny dnes, moc od roku 2010 nelišily⁴.

Vzhledem k odlišným preferencím, žebříčkům hodnot, anebo jiné míře uspokojování lidských potřeb každého jedince, odvozujeme i naše finanční uvažování, které náš život neuvědoměle ovlivňuje. K tomu, aby jednotlivci i domácnosti racionálně uvažovali v ekonomickém myšlení, potřebujeme určitou úroveň finanční gramotnosti k osobnímu nebo domácímu rozpočtu na jedné straně, a na straně druhé k zadlužování. O rizikovém a neuváženém zadlužení mluvíme až tehdy, kdy účastníci nerozumí svým závazkům, své půjčky neplatí, anebo půjčky uspokojují půjčkami novými. V souvislosti s neuváženým zadlužováním se poté setkáváme s platební neschopností, která může vést až k různým druhům exekucí, vyhlášení úpadku, vzniku sociálně patologických jevů, trestné činnosti, a v mnoha případech končí také kvůli vlivu na psychiku člověka sebevraždou. Oproti tomu stojí člověk, který se uváženě a efektivně zadlužil, jelikož

³ <http://www.mfcr.cz/cs/aktualne/tiskove-zpravy/2010/2010-12-13-tiskova-zprava-5284-5284>

⁴ <http://www.novinky.cz/finance/326280-dluhy-cechu-rostou-za-lonsky-rok-se-zvedly-o-42-miliard.html>

rozumí všem problémům, které u něj mohou ve vztahu k závazku nastat, a umí hospodařit se svými penězi. (Nekudová, 2012)

2 Hospodaření domácnosti

Tato kapitola se zaměřuje na hospodaření domácnosti. Také vymezují běžně dostupné a užívané produkty, které domácnosti využívají k hospodaření se svými penězi a poukazují na jejich výhody i nevýhody, které se jich týkají s ohledem na nově přijatý občanský zákoník a změny v něm obsažené.

Od správného umu hospodaření domácnosti s penězi, se odvíjí fakt, jestli se s nepříznivou situací zadlužeností setkáme, nebo se nám vyhne. Skutečnost, že k zadlužování patří chybějící finanční vzdělávání, je důsledek toho, že spousta českých rodin neumí správně hospodařit s penězi a plánovat rozpočet domácnosti. V souvislosti s tím se zde setkáváme s problémem neschopnosti spočítat si, jak pro nás bude zvažovaná půjčka výhodná, anebo nás dostane do bludného kruhu dluhové problematiky. (SPES, 2007)

2.1 Rozpočet

Základním stavebním kamenem správného hospodaření jednotlivce nebo rodiny s penězi, je vedení osobního/rodinného rozpočtu. Rozpočtem nazýváme plán financí, který sestavujeme na určité období. Vedení rozpočtu by mělo být pravidlem v rodině, kde dochází k pravidelným i mimořádným výdajům. Nejdůležitější částí rozpočtu je část výdajů, která nám říká, za co utrácíme, co si můžeme dovolit a můžeme zde nalézt i případné finanční rezervy, které můžeme ukládat a šetřit. Vedení rozpočtu přináší značné výhody především v tom, že známe finanční možnosti domácnosti, máme přehled o penězích, majetku. Díky přehlednému rozpočtu se můžeme také připravit na neočekávané finančně nákladné situace, protože vytváříme rezervy. Rozpočet zahrnuje také spoření, zabezpečení na důchod a důležitou výhodou je právě to, že se díky rozpočtu můžeme vyhnout špatným finančním rozhodnutím, jako je nevhodné zadlužení. (Běhálková a kol., 2013, s. 30-31)

K tomu abychom si mohli začít plánovat rozpočet, potřebujeme znát celkovou výši našich příjmů. (Bertish, 1994, s. 12) Do příjmů se započítává mzda, plat, peněžité sociální dávky (ze systému sociálního zabezpečení), příjmy z podnikání, z pronájmu, příjmy z kapitálového majetku. (Běhálková a kol., 2013, s. 32) Rozpočet by měl být také jednoduše vedený, jinak nebude fungovat. Vizualně by měl být rozdělen do

několika kategorií, na které peníze potřebujeme a využíváme. Například to je jídlo, bydlení, oblečení, vzdělání, cestování, koníčky atd. Postupně do každé kategorie zaznamenáváme, kolik jsme na danou kategorii vynaložili peněz - výdaje. (Bertish, 1994 s. 12)

Výdaje v rozpočtu rozdělujeme na pravidelné, které se opakují každý měsíc, a nahodilé výdaje, které se týkají životního stylu rodiny, a jsou pro každou rodinu individuální a specifické. Pravidelné výdaje bychom mohli dále rozdělit na výdaje pevné a výdaje pohyblivé. Do pevných výdajů zapisujeme peníze, které jsme vynaložili na bydlení, pojistky, splátky úvěrů a pravidelné úspory. U pohyblivých výdajů se jedná o peníze, které se každý měsíc pohybují, nejsou pevné, ale vždycky nějaký obnos peněz na ně vynaložíme. Jedná se o nákup potravin, dopravu oblečení, výdaje na děti, služby a koníčky. Ve vedení rozpočtu bychom neměli vynechat drobné výdaje, které bývají často opomínány. (Běhálková a kol., 2013, s. 33) Tyto drobné a opakované výdaje se často stávají nepřítelem rozpočtu rodiny, protože po sečtení za dané období může z těchto výdajů vzniknout velká, a pro rodinný rozpočet nepříznivá, částka. Proto musíme do rozpočtu zaznamenávat pravdivě všechny výdaje. (Smrčka, 2009)

Cílem každého rozpočtu je nejen vidět, jak hospodaříme, ale jde i o naučení se vytvářet si rezervy, díky kterým můžeme poté uskutečňovat své cíle, které v dnešní době z velké části bez financí nenaplníme. Pod plánovanými událostmi může být například pořízení automobilu, vzdělávání, pořízení zázemí a bydlení, dovolená, koníčky a spoření na důchod. Nejde ale pouze o naše cíle. Může se stát, že se v našem životě ocitneme v neočekávané a finančně nákladné situaci, kterou díky vytvořeným rezervám můžeme řešit, a můžeme se tak vyhnout úvěrům a zápůjčkám, které by nás mohli dostat do dluhové pastí. Když mluvíme o nečekaných událostech, můžeme si představit například onemocnění někoho z rodiny, ztrátu zaměstnání, často nákladná a neočekávaná situace je také oprava domácích spotřebičů, roční zúčtování energií, a smrt živitele rodiny. (Běhálková a kol., 2013, s. 37)

2.2 Finanční produkty denní potřeby

Běžný účet patří mezi nejčastější produkty, které nabízejí bankovní subjekty na trhu a slouží především rodinám, které hospodaří s bezhotovostními finančními produkty. (Běhálková a kol., 2013, s. 41) Běžný účet také slouží jako základní východisko pro zřízení dalších finančních produktů jako jsou kontokorent, kreditní karty, úvěrové produkty, zřízení spořicího úvěru apod. Využívání běžného účtu nám

dnes usnadňuje mnoho činností; slouží k zasilání mzdy/platu a dalších příjmů. (Balabán a kol., 2011, s. 151)

Jak píše Kociánová (2012, s. 16) „*Tento produkt můžeme přirovnat k charakteristice naší peněženky, kterou každý z nás vlastní. Vložené peníze na běžném účtu moc dlouhou dobu nepobydou a zase rychle odchází. Zbytek peněz, které na běžném účtu zbydou, většinou podléhají inflaci. Proto bychom na běžném účtu neměli nechávat větší obnos peněz.*“

Vlastnosti běžného účtu umožňují vklad a výběr finančních prostředků několika způsoby, mezi které patří převod z/na účet, osobním vložení/výběrem v bankovním subjektu anebo výběr hotovosti přes síť bankomatů. Pokud chceme využívat běžný účet v souvislosti s hospodařením domácnosti, měli bychom brát v úvahu, za co při využívání tohoto finančního produktu platíme. Často je totiž běžný účet spojován s poplatky, které nejsou výhodné pro naše peníze, které na běžném účtu máme. Tyto poplatky se nejčastěji týkají měsíčního vedení účtu, internet banking, telebanking, výpisu z účtu, výběr hotovosti z vlastního nebo cizího bankomatu, vklad na účet, zřízení nebo zrušení trvalého příkazu atd. (Běhálková, 2013, s. 41) S postupným vznikem nových a modernějších bankovních subjektů a finančních produktů se nám také nabízí mnoho možností, kdy si můžeme běžný účet ušít tzv. na míru, čili náš běžný účet nemusí nic stát a variabilnější nastavení účelu běžného účtu si můžeme individuálně nastavit našim potřebám. (Kociánová, 2012, s. 16)

Další funkce, kterou běžný účet disponuje je *příkaz k trvalé platbě* (pro pravidelnou platbu nájemného, zálohových plateb na elektřinu, nebo také ke splácení úvěru a půjček) a *povolení k inkasu* (povolení k inkasu znamená, že dáváme souhlas, aby příjemce platby vstoupil na můj účet a zúčtoval si takovou výši, kterou mám zaplatit. Často se povolení k inkasu váže na platby SIPO, nebo platby za měsíční vyúčtování mobilního telefonu. Tyto dvě funkce mají své výhody a nevýhody. Výhody trvalých příkazů a povolení k inkasu nás může zbavit starosti o to, jestli jsme v daném měsíci platbu odeslali nebo ne. Nevýhodou těchto dvou funkcí běžného účtu se může stát nedostatečný zůstatek na účtu, čili pokud má dojít ke stržení částky, a nemáme dostatečný obnos, platba z našeho účtu neodejde v případě, že nemáme povolený kontokorent (viz dále). Bankovní subjekty o tomto stavu nemusí mít povinnost informovat své klienty a proto se rychle a snadno můžeme potkat s vymáháním dluhu toho subjektu, kterému platba náležela. (Balabán a kol., 2011, s. 151)

Pokud máme založený běžný účet, často k němu přijímáme i platební kartu. Tato platební karta se nazývá *debetní platební karta*, která nám ulehčuje manipulaci s našimi penězi jako je například výběr vlastních peněz, čerpání kontokorentního účtu (viz. dále), nebo k bezhotovostní transakci při nakupování a placení služeb. (Běhálková, 2013, s. 41) Často se setkáváme s označením debetních platebních karet jako karta „kreditní“, ve skutečnosti je kreditní karta úplně odlišný finanční nástroj. (Kociánová, 2012, s. 16) U platební karty bychom také měli dbát na její bezpečnost, čili bychom neměli nikomu sdělovat její PIN kód, nebo jej mít napsaný přímo na platební kartě. Pokud platební kartu ztratíme, měli bychom to ihned ohlásit bankovnímu subjektu, která náš běžný účet spravuje, jinak bychom o své peníze mohli rychle přijít.

Jak jsem již zmiňovala v úvodu této podkapitoly, zřízení běžného účtu je často prvním krokem, kterým se nám otevírají další možnosti ve světě finančních produktů, a to především produktům úvěrovým.

Produkt, který dobře slouží především k vytváření rezerv a který domácnosti používají, jsou *spořicí účty*. Tento účet můžeme nazvat jako výhodnější a lepší období běžného účtu a to kvůli vyšší úrokové sazbě. Tudíž je vhodný na takové peníze, které nepotřebujeme hned utratit a chceme, aby se nám kladně zhodnotili. Spořicí účet slouží k převodu peněz z běžných účtů, kde nám zpravidla peníze podléhají inflaci. Vybírat peníze ze spořicího účtu lze pouze převodem na další účty, které máme smlouvené ve smlouvě, nebo prostřednictvím platebních karet. Pokud si chceme zřídit spořicí účet, měli bychom zvažovat několik hledisek jako je minimální vklad nebo minimální zůstatek na spořicího účtu, díky kterému se nám začnou peníze úročit. S tím souvisí i výše úroku. Často se zde setkáváme s pravidlem, čím vyšší je vklad a delší výpovědní lhůta, tím výhodnější úrok dostaneme. (Balabán a kol., 2011, s. 174)

Termínovaný vklad můžeme řadit mezi spořicí produkt. Jedná se o jednorázové vložení částky peněz na určitou nebo opakovanou dobu. Výhodný je oproti běžnému spořicímu účtu pro peníze, u kterých předpokládáme, že je nebudeme delší dobu potřebovat. Obvykle se tato doba rovná výpovědní době termínovaného vkladu. Za výpovědní dobu termínovaného vkladu, se považuje doba, kdy nesmíme na peníze sáhnout. Musíme si dávat pozor na to, že pokud chceme vybrat peníze v této době, můžeme za to být sankciováni buď ztrátou úroků, anebo ztrátou části částky, kterou jsme na termínovaný vklad vložili. Naspořené peníze si poté můžeme vybrat v době, kdy výpovědní doba skončila. Další variantou jsou termínované vklady (často nazývané jako revolvingové), u kterých se výpovědní doba automaticky obnovuje. (Balabán a

kol., 2011, s. 175) Podobným spořicíím produktem je *vkladní knížka*. Vkladní knížka se liší od ostatních účtů tím, že není upravena smlouvou, ale je nám vydána bankou na naše jméno. Jde o alternativu podobnou terminovanému vkladu. Slouží k ukládání peněz, čili jako tvorba rezerv. U vkladních knížek si můžeme vybírat mezi těmi s výpovědní lhůtou, poté na bázi revolvingového úvěru, ale nejvíce populárními vkladními knížkami jsou ty, které jsou bez výpovědní lhůty. Velkou nevýhodou je, že nemají výhodné úročení jako účty spořicí. Vkladní knížky od 1. 1. 2014 upravuje nový občanský zákoník, přesněji §2676 - §2679. (Zákon č. 89/2012 Sb.)

V této kapitole jsem vymezila základní prvky hospodaření a funkce finančních produktů, se kterými se můžeme běžně setkat, pokud chceme začít efektivně hospodařit, s čímž souvisí také vytváření rezerv. Především bychom si měli uvědomit a zvažovat dané finanční produkty, jejich výhodnost a přínosnost pro naše hospodaření. Ne všechny jsou totiž dobré, a pokud neznáme své finanční možnosti a neumíme dobře spravovat naše finance, a nerozumíme některým náležitostem, měli bychom se některým finančním produktům vyhnout, protože by nám mohli ublížit mnohem více.

2.3 Úvěrové produkty v hospodaření domácnosti

V této kapitole chci volně navázat na předchozí kapitolu, kde jsem vyzdvihla nejčastější finanční produkty k hospodaření domácnosti. Za vhodné považuji orientovat se v nabídce několika nejčastějších úvěrových produktů, které nám mohou být nabídnuty, a se kterými se běžně setkáváme, a mohou pro nás být výhodné, anebo také méně vhodné vzhledem k jejich smluvním úpravám a našemu přístupu a znalostem k uzavírání těchto produktů. Z tohoto důvodu také připojuji podkapitolu, která se věnuje obecně smlouvám a smluvním náležitostem, kterých bychom si měli všimnout a zásadám, které bychom měli při uzavírání smlouvy realizovat.

Kontokorent neboli povolené přečerpání běžného účtu, nám umožňuje překonat v období, kdy naše osobní finance nestačí k uspokojení našich potřeb. (Běhálková a kol., 2013, s. 41) Tento finanční produkt je podobný kreditní kartě, kdy máme možnost čerpání peněz, které patří bance. Nevýhodou kontokorentu je úročení ihned, kdy už nemáme vlastní peníze na běžném účtu a začneme čerpat debet. Povolený kontokorent k běžnému účtu znamená, že máme k dispozici přesně daný rámec, kdy můžeme čerpat peníze navíc. V jiném slova smyslu to znamená, že nám banka dává k dispozici určitý obnos peněz. Kontokorent má také svou podmínku, a to, že jednou do určité sjednané doby (nejčastěji je to jeden rok) musí být výše kontokorentu dorovnána alespoň na dobu

24 hodin. Pokud si sjednáváme kontokorent, měli bychom také zvážit, k čemu jej budeme využívat. Efektivní je ve smyslu rezervy, k překonání nepříznivých finančních situací, nebo například v období, kdy čekáme na výplatu a již nemáme mnoho financí. Někdy je ale vhodnější k určitým krátkodobým výpadkům financí použít kreditní kartu, která je levnější než kontokorent. Mezi výhody kontokorentního úvěru můžeme zařadit například to, pokud potřebujeme určitý obnos peněz, a nechceme pravidelně splácet, vytváří nám také rezervu, a také nám umožňuje opakované čerpání. U sjednávání kontokorentu bychom měli zvažovat, zda tento produkt potřebujeme, přesněji musíme dbát na to, aby byl kontokorent využíván co nejvhodněji a nejlevněji při konkrétním řešení situace, protože úročení tohoto produktu se odvíjí od toho, jakou částku zrovna čerpáme, ale nikdy nezahrnuje celý rámec. (Kociánová, 2012, s. 26-27) Úroková sazba čerpané částky ale není nejvýhodnější, jedná se o úrok, který se u některých společnostech může vyšplhat až na 19,9% p. a. (Běhálková a kol., 2013, s. 41)

Kreditní a úvěrové karty jsou dalším běžně užívaným produktem českých domácností, protože s ní můžeme běžně zaplatit všude. Tyto karty fungují na stejné bázi jako kontokorent, tzn. úvěrový produkt. Rozdíl mezi kontokorentem a kreditními kartami je takový, že kreditní karta disponuje tzv. bezúročným obdobím, což je obrovská výhoda, protože pokud limit kreditní karty vyčerpám a splatím ho do stanoveného dne, neúročí se mi z vypůjčené částky peníze. Bezúročné období se většinou pohybuje okolo 45 dní, každá kreditní karta může mít bezúročné období jiné. Mezi další rozdíly mezi kreditními kartami a kontokorentem je podmínka běžného účtu, pokud chceme mít kontokorent, musíme mít u bankovního subjektu sjednaný i běžný účet. U kreditní karty je tomu naopak, ta se na běžný účet neváže. Co se týče splatnosti, kontokorent musíme splatit alespoň jedenkrát do jednoho roku, u kreditních karet musíme splácet průběžně. Pokud si dobře všimneme, kreditní karta se nám může jevit jako výhodnější produkt než kontokorent, a to vzhledem k bezúročnému období. Utrácení financí, které se neúročí je taktéž lákavá nabídka, na druhou stranu, bychom si měli uvědomit, že pokud zapomeneme a nehlídáme si den splatnosti, potýkáme se zde opět s vysokým úročením, které se pohybuje 15-26% p. a. Proto zde platí stejné pravidlo jako u kontokorentu, kdy je na místě abychom zvážili, zda tento finanční produkt potřebujeme, jaké jsou jeho podmínky používání, zda máme finanční prostředky ke splácení tohoto produktu a určitá míra disciplíny je také požadována. Na peníze, které máme k dispozici na kreditní kartě, bychom měli sahat, podobně jako to je u kontokorentu, v obdobích, kdy nemáme peníze na nákup důležitých věcí, nebo

zaplacení jiných poplatků a nečerpat limit na věci, které v danou chvíli nepotřebujeme, jako jsou například nákup dovolené, vánoční dárky atd. Vedle kreditních karet existuje podobný finanční produkt, kterým je *nákupní úvěrová karta*. Tento produkt poskytují nebankovní subjekty. Rozdíl mezi kreditními kartami od bankovních institucí a nákupními úvěrovými kartami od nebankovních institucí se liší v ceně, většinou mají vysoké úročení oproti kreditním kartám, a mají omezenou použitelnost. Vzhledem k nákladům při zřizování těchto karet většinou nemusíme platit za zprostředkování a zřízení karty. Výhodné je také rychlé vyřízení žádosti o tento produkt, ale úroková sazba se může vyšplhat ještě výše než u klasických bankovních kreditních karet a s bezúročným obdobím se nesetkáme. (Balabán a kol., 2011, s. 158-163)

Kromě kreditních karet a kontokorentního účtu patří k dalším hojně poptávaným produktům následující spotřebitelské úvěry. *Spotřebitelské úvěry* patří do života každého z nás, každý občas uvažuje v situacích, kdy si chce koupit určitou věc (např. televize, dovolená) o tom, kde peníze na takovou věc vezme, v tom případě, jsme přemýšleli o využití spotřebitelského úvěru. (Balabán a kol., 2011, s. 219) Takové úvěry patří mezi ty rizikovější a vedoucí k zadlužování českých domácností, protože nám umožňují si za takový úvěr koupit cokoli. Tyto úvěry jsou poskytovány fyzickým osobám, které potřebují uhradit své finanční potřeby, které nemají podnikatelský charakter. Spotřebitelský úvěr může být účelový i neúčelový, to znamená, že spotřebitel může ale i nemusí udávat, na co spotřebitelský úvěr potřebuje. (Srovátková a kol., 2008, s. 20) Vzhledem k tomu, že je spotřebitelský úvěr snadno získatelný, je mezi českými domácnostmi oblíbený, protože poskytovatelé takových úvěrů někdy ani nepožadují doklad o výši příjmu. Rizika, která jsou častou spojena s uzavíráním takovýchto úvěrů, je potřeba vymezit. Předtím než člověk uzavře spotřebitelský úvěr, měl by znát své finanční prostředky, jak s nimi umí nakládat, také by měl vážit a vědět, zda je schopný splácet, a nebrat si takový úvěr, který je nad rámec jeho finančních možností. Protože pokud tyto důležité schopnosti dostatečně nezvážíme, může nás spotřebitelský úvěr dostat i do právních svízelností. (Balabán a kol., 2011, s. 220)

2.4 Základní informace při uzavírání smlouvy

K uzavírání smluv k jednotlivým finančním produktům se váže i to, že jsme chráněni nejen určitým legislativním rámcem, ale jelikož se ocitáme v roli spotřebitele, jsme spjati i s ustanovením o ochraně spotřebitele. (Běhálková a kol., 2013, s. 45) Ochrana spotřebitele slouží k tomu, aby jednotlivci činili zodpovědná a informovaná

rozhodnutí a mohli tak poté efektivně řešit problémy, které z daných situací vznikly. (Noveský a kol., 2009, s. 133) Smlouva k různým finančním a úvěrovým produktům se nazývá smlouva typová. Pokud má dojít k podepsání takové smlouvy, měli by být zajištěny všechny potřebné náležitosti, které k dané typové smlouvě patří. Obecně platí, že by náležitosti měli být formulovány srozumitelným způsobem pro obě strany, také oba účastníci smluvního závazku musí mít ve smlouvě vymezeny základní prvky, jako jsou u fyzické osoby jméno a příjmení, datum narození, trvalé bydliště popřípadě kontaktní adresu, pokud se zdržuje mimo trvalé bydliště. Název, sídlo, identifikační číslo jsou náležitosti u osoby právnické. Důležitým znakem smlouvy je také datum a podpis obou stran. Smluvní strany by se měly především dohodnout na tom, aby bylo všechno důležité a dohodnuté ve smlouvě obsaženo, a věci, které by mohli nějak ohrozit jednu ze smluvních stran, musí být vysvětlené a upravené, aby nemohli poškodit jednu ze stran. Samozřejmě pokud si strany tyto věci ve smlouvě neupraví, je třeba nést následky ze smlouvy vyplívající. Smlouvy obsahují i výpovědní doby, které bývají zákonem stanovené. Pokud je výpovědní doba obsažena ve smlouvě, řídí se při ukončování touto dobou. Ukončit smluvní vztah je možné také odstoupením od smlouvy, tím se celý smluvní vztah ruší, jakoby nikdy neexistoval. Tuto možnost také stanovuje zákon, anebo se řídí obsahem ve smlouvě. (Běhálková a kol., 2013, s. 44)

Při uzavírání smluv se můžeme setkat s tzv. adhezními smlouvami. Adhezní smlouvy jsou takové smlouvy, kdy nám strana předkládá již vyplněnou smlouvu, a my jen vyplňujeme. Tyto smlouvy jsou vyhotoveny pouze k podpisu, bez možnosti abychom v ní mohli něco změnit. V důsledku toho, aby byla především ochráněna strana předkladatele smlouvy, jako jsou například osoby na předváděcích akcích, osoby poskytující pojištění nebo realitní makléři. Většinou smlouvy obsahují různé doložky, odkazující na jiné dokumenty, které se váží ke smlouvě. Platnost takových doložek spočívá v tom, že účastník smluvního vztahu byl s touto doložkou srozumitelně seznámen a dokáže, že její význam je mu známý. Doložky často bývají nečitelné nebo nesrozumitelné, i v tomto případě jsou tyto doložky platné, nesmí ale poškodit osobu spotřebitele a předkladatel smlouvy musí prokázat, že s tím byl spotřebitel seznámen. Setkat se můžeme i s doložkami, které jsou nějakým způsobem nevysvětlitelné a nesrozumitelné, a poškozují osobu spotřebitele. V tomto případě se lze odvolat na příslušný soudní orgán, který znění smlouvy může opravit, aby její práva a povinnosti byly výhodné. (Běhálková a kol., 2013, s. 45)

Pokud se nám zdá smlouva nesrozumitelná, měli bychom požádat osobu, se kterou smlouvu uzavíráme, aby nám ji poskytla domů a doma si ji v klidu přečetli a vyvarovali se tak problémům, které by mohly vzejít z uspěchaného podpisu. (Běháková a kol., 2013, s. 45) V různých smlouvách se můžeme setkat, s tím že jsou úmyslně dlouhé a psané malým písmem, to nás zpravidla může unavit a přehlédnout tak důležité věci. Prodávající tak může jednat pro svoje dobro a to tak, že rozepisuje věci přímo z legislativy, další prodejce tak může jednat, aby skryl nějaké ujednání v množství textu s úmyslem poškodit spotřebitele. Proto bychom měli dbát na to, abychom celou smlouvu přečetli od začátku do konce. (Noveský a kol., 2009, s. 137)

Stejně tak dalším zaručeným způsobem k tomu, abychom podepsali pro nás nevýhodnou smlouvu je ten, kdy nám prodejci říkají, abychom smlouvu nečetli, že je to zbytečné, nebo nás lákají na různé slogany, jako je například: „vyřídíme vám smlouvu o úvěru za 15 minut“. Takové propagace a výroky mohou napáchat více škody než užitku, proto bychom se měli přesvědčit, že vše co nám bylo sděleno, odpovídá náplni smlouvy. (Noveský a kol., 2009, s. 137)

Zaručeným trikem, který podnikatelé využívají ve svých smlouvách je ten, kdy je částka psaná pouze slovně. Pokud jsou tyto slovní částky skryty v nahuštěném textu, můžeme je jednoduše přehlédnout, protože se může jednat o další poplatky, pokuty v případě prodlení, a naše neopatrnost při čtení smlouvy, nás může opět přivést do problémů s plněním povinností vyplívající ze smlouvy. Podnikatelé často využívají i triku, ze kterého plyne, že smlouvu nelze vypovědět. Takové smlouvy jsou často uzavírány na dobu určitou, kterou nelze vypovědět anebo ji lze vypovědět, ale s následkem vysokého poplatku za vypovězení. Jestli se spotřebitel rozhodne smlouvu vypovědět, většinou bývá přesvědčen podnikatelem, že je pro něj soudní řízení nevýhodné a nakonec zaplatí raději vysokou smluvní pokutu. (Balabán a kol., 2011, s. 115)

3 Psychologické aspekty zadlužení

Předchozí kapitoly popisují, jak mají domácnosti hospodařit a zaměřují se spíše na stránku ohledně finančních produktů a základů hospodaření. Nejen že se dluhy odvíjí od toho, jak hospodaříme s našimi penězi. Dluhy vznikají i z jiného důvodu a to, že dnešní společnost vyvíjí životní standardy a tlak, který nemusí jen tak někdo z nás splňovat a efektivně na něj reagovat.

Moderní technologie, touha po vlastnění, touha být in, mít nové auto, jít s dobou. To jsou jen jedny z mála věcí, které náš styl života ovlivňuje. Dluhová problematika souvisí také s tím, jak se mění životní standardy ve společnosti a s jejím vývojem. Tento vývoj nejen že ovlivňuje postoj společnosti, ale také mění její konzumní styl života a kvalitu života českých domácností. Lidské potřeby jsou v souvislosti s životním standardem tak ovlivňovány, že se rychle mění v závislosti na tom, co společnost požaduje. V následujících řádcích se věnuji tedy roli motivaci, která sehraje v zadlužení důležitou roli. Dále nastiňuji konzumní styl života a společenský status.

3.1 Motivace

Motivaci označujeme jako proces, který energetizuje náš organismus. Motivaci můžeme nazvat jako pohon našeho života. Ovlivňuje naše chování a jednání. Když jsme motivováni, jednáme a chováme se tak, abychom zvoleného cíle dosáhli. Motivace nejen podporuje člověka v tom, aby něco konal, ale také, aby něco nekonal. (Balabán a kol., 2011, s. 34) Dále motiv můžeme popsat jako činitele, který aktivuje a řídí způsoby chování, kdy dochází k uspokojení jak fyzického, tak i psychického stavu člověka. (Nakonečný, 1998, s. 124)

Mezi motivy můžeme zařadit psychologické příčiny, které nás vedou k dosažení psychického stavu, který požadujeme. „*Vnitřní pohnutek se stane motivem až tehdy, když tento pohnutek zpředměťujeme. To znamená, že si najdeme objekt nebo předmět, díky kterému uspokojíme náš psychický stav.*“ (Nakonečný, 1998, s. 124) Tento motiv můžeme lehce aplikovat na situace, kdy jedinec touží po určitém předmětu, ale nemá finanční obnos, tudíž si vypůjčí peníze a koupí si požadovaný předmět. Tím tak dosáhne uspokojení svého psychického stavu. Motivory nám tedy vysvětlují, proč se člověk chová určitým způsobem. (Nakonečný, 1998, s. 125)

Motivy rozdělujeme na biogenní a fyziologické což jsou motivy, které se odvíjejí od našich biologických potřeb jako je potřeba jídla, odpočinku atd. Druhým typem motivů jsou motivy sociogenní nebo psychogenní. Mezi tento druh patří potřeba stát se sociální bytostí, potřeba výkonu, kompetence atd. Motivace je úzce spojena s potřebami, které jsem již v této kapitole nastínila. Potřebami rozumíme určitou formu nedostatku, deficitu, který se projevuje v naší biologické nebo sociální stránce. (Nakonečný, 1998, s. 125)

A právě v těchto motivech můžeme spatřovat chování člověka, které vede k zadlužení. Pokud se zaměříme na motivy biogenní a fyziologické, je člověk

motivován k zadlužení právě pro to, že nemá finanční obnos na zajištění základních životních potřeb. Co se týče motivů sociogenních nebo psychogenních, je takové typické chování které například souvisí se zvyšováním si právě životního standardu, který popisují v následující části.

3.2 Udržení si společenského statusu a konzumní styl života

Anthony Giddens (2005, s. 554) popisuje sociální status jako vysokou hodnotu, respekt, na základě kterého vidí a pohlíží společnost nebo skupina na druhé. Tento pohled, respekt, prestiž se odvíjí od toho, jak se jedinec chová ve společnosti a jaké chování se od něj očekává. Tento status je nám dán od narození, je tedy vrozený – tím myslíme rasu nebo pohlaví. Roli v získání sociálního statusu hraje na druhé straně také vlastní přičinění. Zvýšení sociálního statusu můžeme zapříčinit například studiem vysoké školy, nebo mít vysoko ohodnocené pracovní místo. Zvyšování společenského statusu můžeme vidět při zadlužení tehdy, kdy jedinec nebo domácnost zvyšuje svůj status prostřednictvím finančních produktů, nebo vybavením domácnosti, majetkem apod. Toto zvyšování statusu není na druhou stranu moc výhodné, ale volí ho spousta lidí. Například když si lidé půjčují na věci, u kterých je životnost menší, než je výše a doba splácení úvěru nebo půjčky. Zde se bavíme o mobilních telefonech, elektronice, dovolené apod. Jedině tak někteří vidí to, jak ukázat svůj společenský status druhým. Tím, že mají kvalitní a drahé telefony, elektroniku a jezdí na drahou dovolenou. (Janů, 2013 s. 10)

Další definicí sociálního statusu můžeme spatřovat u Havlíka (2005, s. 50), který popisuje status jako místo na společenském žebříčku. V tomto případě dělíme společnost na horní, střední a dolní vrstvu, které se odvíjí od kritérií, které jsou subjektivní a objektivní. Mezi kritéria subjektivní můžeme zařadit zařazení druhých, prestiž a do kritérií objektivních patří například příjem, povolání, dosažené vzdělání, bydlení.

Janda (2013, s. 25) popisuje hlavní důvody k zadlužení, mezi které řadí především splnění nějakého snu, kdy se nejedná o řešení praktické situace. Mezníkem je právě zvýšení společenského statusu a vysoká životní úroveň. Je tedy jedno zdali se zadlužíme na vybavení domácnosti, elektroniku apod. Vždy půjde o to, že se chceme odlišit od našeho okolí, že chceme ukázat, že jsme lepší než naše okolí. Na konci tohoto veškerého splněné snu, je ale také realita, kdy musíme tento sen zaplatit.

S ohledem na dnešní zadlužování můžeme vidět, jak nás ovlivňuje společnost, jak na nás její nároky a vývoj působí a jak ovlivňuje především naše finance.

Konzumní styl života úzce souvisí také s udržováním si společenského statusu. Konzumní společnost označujeme jako kulturu v určité společnosti. Vyznačuje se především vysokou produkcí výrobků ze strany výrobců, a stále se zvyšující spotřebou výrobků ze strany spotřebitelů. Lidé už nenakupují jen proto, že něco koupit potřebují na uspokojení životních potřeb, ale nakupují, protože jim to dělá radost. Právě proto, že si lidé chtějí zvýšit životní status, jsou ovlivňováni konzumním životním stylem a reklamou. Konzumní společnost můžeme charakterizovat jako společnost, která přikládá nejdůležitější roli spotřebě a spotřebitelům – pocit štěstí se rovná nakoupenému zboží. Taková společnost je charakteristická pojmy jako je konzumerismus⁵, masová produkce⁶ a nadspotřeba⁷. (Baťa, 2010, s. 30) „*Konzumní způsob života strhává do dluhů stále víc lidí, kteří patří do kategorie střední vrstvy. Jejich finanční problémy začínají často obdobně. Slušně vydělávají a chtějí žít na úrovni. Začnou investovat do lepšího bydlení, vezmou si několik úvěrů a přecení své finanční síly.*“⁸.

Můžeme tedy říci, že na zadlužování domácností se podílí také vliv konzumní společnosti a také udržování a zvyšování společenského statusu, které působí na naši motivaci

4 Význam sociální práce v dluhové problematice

V této kapitole upřesňuji roli sociální práce v kontextu s dluhovou problematikou a pokouším se o propojení této problematiky právě s úlohou sociální práce. Sociální práce a dluhová problematika, jak se na první pohled může zdát, mohou být dva neslučitelné pojmy, jelikož se jedná o finanční otázky, které může řešit například finanční poradenství. Na druhou stranu ale vidíme, že dluhová problematika souvisí nejen se samotným zadlužením, ale také s následným vznikem svízelných životních situací, které kooperují s dalšími faktory, jako je nezaměstnanost, bezdomovectví, sociální vyloučení, vznik patologických jevů atd. Dluhy se samy o sobě stávají překážkou v sociálním fungování člověka, ovlivňují ve velké míře také rodinu a blízké. Právě zde musí zasáhnout sociální pracovník, aby předcházel v souvislosti se

---

⁵ Chování, které má za následek neodůvodněnou spotřebu nad nutnost potřeby uspokojit své vlastní základní potřeby. (Baťa, 2010, s. 30)

⁶ Výroba výrobků v masovém množství. (Baťa, 2010, s. 30)

⁷ Spotřeba, která se vymyká normě. Nakoupení více, než upotřebíme. (Baťa, 2010, s. 30)

⁸ http://finance.idnes.cz/nebyli-zadni-chudaci-chteli-zit-na-urovni-ted-maji-milionove-dluhy-1ch-/viteze.aspx?c=A111011_104634_viteze_sov

vzniklým zadlužením také vzniku dalších situací, které mohou vést až k vyloučení jedince ze společnosti. Sociální práci se zadluženým klientem musíme chápat jako komplexní pomoc, nejedná se pouze o poradenství ohledně dluhů, ale také o pomoc psychickou a sociální.

Dluhová problematika se stává předmětem sociální práce v roce 2006, prostřednictvím zaváděného dluhového poradenství, které můžeme označit jako odborné sociální poradenství. Toto poradenství mají za úkol převážně občanské poradny a specializované poradny pro zadlužené, pomáhají svým klientům řešit a zvládat vzniklé nepříznivé sociální situace v souvislosti se zadlužením. (Bajer, 2009, s. 5) Zadlužený klient do takovýchto poraden přichází převážně demotivován k řešení své situace. Sociální pracovník by ho měl především vést k aktivnímu řešení, a podpořit takového klienta. Jelikož takoví klienti často pomýšlí až o sebevražedném činu, je potřebné, aby v takových chvílích sociální pracovník jednal a vytvořil u klienta pocit, že je právě on, kdo mu může pomoci v jeho bezvýchodné situaci. Poradenství hraje důležitou roli v sociální práci, jelikož jde o poskytování rad a informací dlužníkovi, čili jak jeho situaci řešit, vysvětlení jeho problému, poskytnutí rady v řešení zadlužení. Pomoc nastává v okamžiku, kdy klient není schopen řešit jeho předlužení. (Běhálková, 2007, s. 24)

Sociální poradenství a dluhová problematika hrají důležitou roli a jsou nejvíce využívány v řešení klientovi situace. Při práci s klientem jsem se setkala v uplatnění základního i odborného sociálního poradenství, kdy je cílem poskytnout klientovi potřebné informace, kdy by se klient měl dozvědět dané podmínky, nároky, služby a možnosti, které mu jsou k dispozici při řešení. Přímou pomoc, kterou charakterizujeme odborné sociální poradenství, spatřuji především ve vyplnění návrhu na povolení oddlužení nebo ve vyhotovení různých žádostí sociálním pracovníkem. (Matoušek, 2008, s. 84)

Jelikož je dluhové poradenství specifickou oblastí, měl by sociální pracovník vykazovat schopnosti a znalosti právní (např. insolvenční zákon, exekuční řád) a znát další nástroje a způsoby, které mohou klientovi pomoci ve svízelné situaci.

V sociální práci se zadluženým klientem lze také uplatnit *případovou sociální práci*, kdy klienta chápeme jako celistvou bytost společně s jeho přirozeným prostředím. Toto prostředí má na klienta také vliv. V případě, že se takový člověk ocitne v podobné situaci, kterou vidí jako bezvýchodnou, sám jí nezvládá řešit vlastními silami, měl by právě v tuto chvíli nastoupit sociální pracovník, který by měl klientovi

pomoci. (Matoušek, 2008, s. 67) V případové sociální práci staví intervence na čtyřech fázích případové práce. Tyto fáze lze uplatit i v sociální práci se zadluženým klientem.

- Anamnéza a motivace – Tato fáze je charakteristická zkoumáním situace klienta, sociální pracovník má klienta motivovat k řešení, zajímat se o příčiny, jeho příběh, a dále sociální pracovník vyjednává s klientem postup, kterým se dále jejich intervence a řešení situace bude ubírat.
- Přesné vymezení problému – V této fázi je už z názvu vidět o co v této fázi sociálnímu pracovníkovi jde. Na základě vyhodnocení situace, které sociální pracovník provedl, začíná hledat řešení a to například zdali se bude jednat o oddlužení klienta, zastavení exekuce pro nemajetnost atd.
- Způsob intervence – Intervence sociálního pracovníka začíná už od začátku, kdy přichází klient za sociálním pracovníkem. Zde jde například o podporu klienta, neustálé motivování klienta, o uklidnění klienta při rozrušení v citlivých tématech apod.
- Ukončení – ukončení kontaktu s klientem často končí, když je uspokojena a vyřešena klientova situace, například když klient žádá o přípravu na oddlužení, zde končí intervence s klientem podáním návrhu na oddlužení, sociální pracovníci ale stále sledují své klienty. (Matoušek, 2008, s. 74)

Sociální práci tedy musíme přisuzovat důležitý význam v práci se zadluženými, jelikož těmto klientům pomáhá efektivně. Nejen, že sociální práce hraje v řešení této problematiky důležitou roli, nesmíme také opomínat její bezplatnou formu. Bezplatnou formu zmiňuji proto, že jsem se na praxi setkala s několika klienty, kteří využili pomoci placených firem například na oddlužení, ale tyto firmy jim pomoci nedokázali. Spíše klienty dostali do ještě větších finančních potíží.

II. EMPIRICKÁ ČÁST

5 Metodologie výzkumu

V teoretické části se bakalářská práce zaměřuje a popisuje dluhovou problematiku a finanční gramotnost a otázky s ní související. V empirické části bakalářské práce se zaměřuji na naplnění stanoveného výzkumného cíle a výzkumné otázky kvalitativního výzkumu. Popisuji metodu výzkumu, sběru dat, zpracování, výzkumný soubor a následnou interpretaci výsledků výzkumu naplňuji výzkumný cíl.

5.1 Výzkumná otázka a cíl výzkumu

Pro kvalitativní výzkum jsem stanovila výzkumnou otázku, a to:

„Co motivuje nízkopříjmové rodiny k tomu, stát se zadluženými? Souvisí tato motivace s nízkou finanční gramotností respondentů?“

Cílem kvalitativního výzkumu je tedy:

- zjistit, co nízkopříjmové zadlužené rodiny motivuje k tomu, aby se zadlužily
- zjistit, jestli tato motivace souvisí s jejich sníženou finanční gramotností

5.2 Metoda výzkumu

Metodou výzkumu pro tuto bakalářskou práci jsem vybrala kvalitativní přístup, především techniku polostrukturované interview. Polostrukturované interview vidím jako nejlepší techniku pro naplnění výzkumného cíle bakalářské práce.

Účelem kvalitativního výzkumu je odhalit postupným zkoumáním informace, které v průběhu vyvstávají na povrch, především porozuměním a pochopením významu, a nahlédnout do co nejvíce oblastí, které nám prováděný výzkum nabízí, které postupně zjišťujeme. (Disman, 2002, s. 285 – 286)

Polostrukturované interview vidí Miovský (2006, s. 159 - 161) jako neužitečnější a nejpoužívanější způsob provádění interview. Tato metoda totiž umí uchopit a vyvarovat se problémům a úskalím, které strukturované i nestrukturované interview má. Polostrukturované interview nám na rozdíl od strukturovaného interview umožňuje volnější způsob zkoumání, jelikož smíme odbíhat od otázek a klást jiné otázky k interview, než které jsme si pro výzkum stanovily. Umožňuje nám více přirozenou komunikaci s druhým, není na rozdíl od strukturovaného interview tolik strojená, a díky tomu poté můžeme zjistit lepší a kvalitnější informace. Charakteristické pro polostrukturované interview je jádro, od kterého se vše odvíjí, a které by mělo při provádění výzkumu zůstat stejné a neměnné. Otázky které jsou stanoveny pro strukturované interview, máme možnost měnit, měnit jejich pořadí anebo vytvářet úplně

nové, které během provádění interview vznikají. Hendl (2005, s. 169) popisuje, že způsob, kterým klademe otázky a strukturujeme je, je nejdůležitější prvek, protože nám určí, jak na ni respondent odpoví. Otevřenost, neutrálnost, citlivost a jasnost, tak by měli být otázky v polostrukturovaném interview charakteristické.

Rozhovor mezi respondentem a tazatelem musí být rovnocenný, tudíž žádný z nich by neměl zastávat nadřazenou pozici vůči druhému. V případě nejasností jak ze strany respondenta, kdy nerozumí dané otázce, nebo ze strany tazatele, že nerozumí odpovědi respondenta, máme možnost položit otázku jinak, tak aby jim každý rozuměl. Respondenta bychom měli také seznámit s tím, proč jsou pro nás získané odpovědi důležité, proč je pro nás právě respondent důležitý, a také ho seznámit s účelem, pro který výzkum provádíme. Tímto totiž respondenta motivujeme ke spolupráci. (Hendl, 2005, s. 170 – 171)

Pro polo strukturované interview jsem nestanovila přesné konkrétní otázky, ale dvě oblasti, kterých jsem se v průběhu provádění rozhovoru držela a neodbíhala od tématu. Tyto oblasti se staly jádrem prováděného polostrukturovaného interview.

Tyto dvě oblasti jsem stanovila následující:

- *Motivace k zadluženosti*
- *Finanční gramotnost*

Metodu polostrukturovaného interview jsem zvolila především proto, že se mi jeví vhodně využitelná pro získání výsledků a naplnění výzkumu. Oblasti jsem zvolila pouze proto, abych od respondentů získala co nejvíce informací ohledně jejich finanční gramotnosti a dluhové problematiky. Konkrétní otázky jsem pro výzkum nevolila z důvodu toho, že ne každý z respondentů musí rozumět dané otázce a jejímu významu, a nemusel by vědět, jak na ni má odpovědět.

5.3 Popis výzkumného souboru

Respondenty pro výzkum jsem vybírala na základě účelového výběru, který Disman (2002, s. 13) popisuje jako fakt, kdy výzkumník ví, které respondenty má vyhledávat pro účely výzkumu, a kteří jsou pro jeho výzkum vhodní.

Oslovila jsem zařízení pro matky s dětmi, kde mi byl výzkum umožněn. Zde jsem udělala rozhovory se třemi klientkami. Vzhledem k cílové skupině to byli ženy. Další dvě respondentky byly klientkami poradny pro zadlužené. Jelikož ve svém výzkumu zkoumám motivaci k zadlužování a také se zaměřuji na finanční gramotnost, pro svůj účelový výběr jsem si stanovila především, to že respondent musí mít

zkušenost s dluhy, buď aktuální anebo z minulosti. Výzkum jsem provedla s pěti respondentkami ve věku 25-30 let, které mají nízký příjem a aktuálně se ocitají v zadlužení. Jedná se o nízkopříjmové rodiny. Rozhovory s respondentkami byly prováděny v jejich přirozeném prostředí, tak aby se cítily co nejlépe. Pro zachování anonymity neuvádím konkrétní zařízení, ani jména respondentek. Základní informace o respondentech uvádím v Tabulce č. 1.

Tabulka č. 1: Informace o respondentech

Respondent	Pohlaví	Věk	Průměrný příjem ⁹	Celková výše dluhů ¹⁰
1	Žena	30	10 000,- Kč	40 000,- Kč
2	Žena	28	10 000,- Kč	100 000,- Kč
3	Žena	29	12 000,- Kč	150 000,- Kč
4	Žena	29	8 000,- Kč	80 000,- Kč
5	Žena	25	9 000,- Kč	25 000,- Kč

5.4 Průběh výzkumu, metoda sběru a zpracování dat

Naplňování výzkumu mělo svůj průběh. Nejdříve jsem kontaktovala dvě zařízení, jelikož jsem předpokládala, že zde, s jejich klienty, mohou mít zkušenosti s dluhovou problematikou. Na základě seznámení účelu kvalitativního výzkumu a celé bakalářské práce, osobních souhlasů zařízení a také osobních souhlasů respondentů jsem mohla začít sbírat data.

Rozhovor jsem zaznamenávala na svůj mobilní telefon prostřednictvím záznamu zvuku. Předtím než každý rozhovor s respondentem započal, ujistila jsem se, zdali mu nevadí, že budu rozhovor nahrávat. Respondenta jsem také seznámila s účelem výzkumu, co bude náplní našeho rozhovoru, co mě osobně zajímá a také, že celý náš rozhovor a výsledky budou uváděné v anonymitě. Již při získávání rozhovorů jsem si všimla, že mi jsou některé odpovědi podobné. Předtím jsem nepředpokládala, že by se mi u čtvrtého respondenta některé odpovědi shodovaly.

Rozhovory s respondenty trvaly přibližně 30 – 45 minut. Po získání rozhovoru jsem použila metodu transkripce dat, kdy jsem rozhovor přepsala do elektronické formy na počítači. Transkripce je způsob, kdy se získaný rozhovor přepisuje do textové podoby, který jsme získaly audio či audiovizuálním způsobem. Takto přenesená data

⁹ příjem uvádím v přibližné průměrné částce, kterou mi respondent sdělil

¹⁰ výši dluhů uvádím v přibližné nynější částce, kterou mi respondent sdělil

nám dále umožňují pracovat s textem v této podobě a poslouží nám tak pro kvalitnější analýzu dat. (Miovský, 2006:205-206)

Z transkripce jsem přešla do dalšího procesu, který se nazývá kódování. Pomocí otevřeného kódování, které slouží k analýze transkripce pro označení shodných nebo společných výpovědí jednou kategorií, jsem postupovala všemi získanými transkripcemi a hledala a analyzovala souvislosti a podobná data. (Hendl, 2008, s. 247) Již zmíněné otevřené kódování pro analýzu a přiřazení daných kategorií stačilo pro následnou interpretaci.

6 Interpretace dat

Na základě stanovených kategorií a přiřazených podobných či stejných odpovědí uvádím v interpretaci získaných dat. Oblast motivace dělím na vnitřní a vnější motivaci a pod každou touto podoblastí uvádím získané kategorie, které z kódování vyplynuly – dary, uspokojení základních potřeb, vybavení domácnosti, reklama, finanční produkty, pohledávky. Další oblast, kterou vymezují, je oblast finanční gramotnosti. Uvádím dvě kategorie, které z kódování vyplynuly – hospodaření a snížená finanční gramotnost.

6.1 Oblast motivace:

6.1.1 Vnitřní motivace

Dary

Jedna z prvních kategorií, která mi z transkripce rozhovorů vyplynula, se týká obecně darů. Výpovědi respondentek se mi shodly například v nakupování dáreků v souvislosti s vánočními svátky, anebo s narozeninami. Tuto kategorii prokládám konkrétními výpověďmi několika respondentek.

Respondentky tu mluví o tom, jak si vzaly půjčky na dárky pro své děti v rámci nadcházejících Vánoc. Můžeme si všimnout, jak respondentky své zadlužení na vánoční dárky odůvodňují, pro představu uvádím jednu z nich.

„No a další půjčku, kterou jsem si vzala, to se stalo teď na poslední Vánoce. Protože mám dvě děti, a nechtěla jsem je z důvodu toho, že těch peněz k hospodaření nemáme moc, ochudit o dárky, který si přejí, protože chodí do druhé třídy základní školy, a jak ty děti okolo mají ty dotykový mobilní telefony, tak samozřejmě moje děti je chtěly také. A jelikož můj příjem mi to nedovoľoval koupit tak drahé mobilní telefony, vzala jsem si půjčku, abych jim je mohla koupit.“ (R1)

Zde jsem identifikovala v souvislosti s odůvodněním R1 proč se zadlužila to, že byla ovlivněna svými dětmi a také konzumním životem společnosti. Můžeme si všimnout, jak respondentka uvádí, že v důsledku toho, že všichni okolo jejich dětí mají kvalitní mobilní telefony, koupila je i svým dětem, a na jejich nákup se zadlužila.

Jako další v této kategorii uvádím výpověď další respondentky, která se zadlužila tím, že byla motivována koníčkem svého dítěte, jelikož mu chtěla koupit nové kvalitní kolo, jako dárek k Vánocům.

„Můj devítiletý syn strašně rád jezdí na kole, chodí i do cyklistického kroužku, jenže ten kroužek je hrozně finančně nákladný, a syn také roste, potřeboval nové kolo. A protože se blížily jeho narozeniny, chtěla jsem mu to nové kolo koupit. Jenomže jsem neměla takový obnos peněz na dobré kolo, vzala jsem si ho na splátky. Ale teď jsem v situaci, kdy jsem asi dvě splátky nezaplatila a na další splátku asi také mít nebudu.“
(R4)

Výdaje a náklady na děti jsou součástí rodinného rozpočtu každé domácnosti, která děti má. Nejen, že rozpočet zahrnuje náklady na dopravu dětí do školy, je třeba podporovat své dítě i v tom co má rádo, a neomezovat jej v tom. Finance patří neoddělitelně k rozvíjení schopností a dovedností dětí. Můžeme se si zde tedy všimnout, že respondentka chtěla své dítě podpořit v tom, co má rádo, nicméně se na to musela zadlužit.

„Jsme velká rodina, Vánoce jsme slavili vždycky společně, ale jak jsem přišla o práci, bylo to před Vánocemi, tak mi přišlo líto nekoupit nikomu nic, tak jsem si zřídila u jedné společnosti kreditní kartu, ne u banky ta by mi kreditku nedala. No a tu jsem vyčerpala na nákup těch dárků. Ale teďka mám problémy se splácením, protože tam bylo nějaký období, kdy jsem tam neměla úroky, ale pak tam naskákaly hrozný částky, no a teď to musím splácet a nemám na to peníze.“ (R5)

U dalšího respondenta, jsem tuto kategorii identifikovala v souladu se zadlužením s nadcházejícími narozeninami rodinných příslušníků, které také spadají pod tuto kategorii. Zadlužení na vánoční dárky také můžeme sledovat v dnešní společnosti jako rozšířené. Zde si můžeme také všimnout, že respondentka zmiňuje tzv. bezúročné období, ale jelikož nebyla dostatečně informována o využívání a období, které jsou pro kreditní kartu charakteristické, dostala se tak do platební neschopnosti, což může souviset také s její finanční gramotností.

„Asi před rokem jsem si vzala půjčku na zaplacení dovolené pro svoji mamku, která měla narozeniny a hrozně se chtěla podívat k moři, tak jsem jí to chtěla dát jako

překvapení, že pojedeme všichni, jako já, moje děti a ona, abychom si to užili společně.... Tady tu půjčku splácím do teď.“ (R3)

Z této výpovědi respondentky k jejímu zadlužení vedla motivace koupě daru k narozeninám její matky, také můžeme považovat jako dosti rozšířené ve společnosti. Lidé jsou často vedeni k zadlužení prožitkem nebo motivací půjčky na věci, jejichž životnost je nižší než samotné splácení a to můžeme spatřovat také u půjčky na dovolenou a další formy podobných produktů a služeb.

V této kategorii, které jsem identifikovala několik společných aspektů, které spolu souvisejí s motivací k zadlužení a to zadlužení na dovolenou, vánoční dárky, dárek pro syna, mobilní telefony apod. veškeré tyto výpovědi mají jedno společné a to, že každá tato věc z výpovědí respondentek byl motiv vedoucí ke koupi věci za půjčku nebo kreditní kartu, a také byla formou daru. Dalším společným jmenovatelem je právě to, že veškeré tyto motivy přivedly respondentky do platební neschopnosti nebo do potíží se splácením. Vzhledem k finanční gramotnosti si zde můžeme všimnout, že si respondentky půjčují na věci, jejichž doba splácení je kratší, než životnost dané věci např. půjčka na dovolenou. S ohledem na motivy, které z této kategorie vyplývají, hodnotím spíše jako motivy sociogenní, které souvisí se zvyšováním sociálního statusu.

Uspokojení základních potřeb

Tuto kategorii, která se týká uspokojení základních potřeb, jsem identifikovala u všech respondentů, v následujících citacích uvádím tři z nich.

„Zadlužili jsme se proto, že jsem přišla o zaměstnání a přítel byl bez práce už delší dobu. No a podpora od sociálky taky nebyla velká, tak jsem si musela vzít půjčku na to, abychom vůbec měli co jíst, zaplatit nájem, telefony, a další věci, hlavně abychom se vyhnuli exekuci“ (R5)

„Přítel onemocněl, a můj příjem nestačil na to, abych nás uživila oba dva, proto jsem si u banky vzala půjčku, jenomže jak peníze došli, vzala jsem si další, ta jeho nemocenská vůbec nestačila.“ (R2)

„No, tak když jsme neměli peníze, protože jsem všechno dávala na splátky, tak to málo nám prostě nestačilo, půjčka to zas vyřešila“ (R1)

Jak uvádím v úvodu této kategorie, identifikovala jsem tento jev u všech respondentek. Pokud rodina nemá finanční prostředky je až zcela jasné že nebude mít na základní uspokojení potřeb všech. Zde je motivace sice negativní, ale je tak silná, že

si na tyto potřeby respondentky vzaly půjčku a zadlužily se. Souvislost s finanční gramotností vidím v tom, že rodinu potkala neočekávaná situace jak už v onemocnění přítele, nebo ve ztrátě zaměstnání. Možná vytvořená rezerva v souvislosti s vedením rozpočtu by tuto situaci mohla nějakým způsobem překlenout. Zde také vidíme motiv biogenní nebo psychogenní, který má vliv především na uspokojení našich potřeb.

Vybavení domácnosti

Další vnitřní motivaci, kterou jsem identifikovala z rozhovorů s respondentkami je motivace k vybavení domácnosti. Výpovědi, které se této kategorie týkají, uvádím následující.

„Když jsem ve 20 letech otěhotněla, a s teď už bývalým přítelem, jsme se odstěhovali od mých rodičů do podnájmu. Ten byt byl úplně bez vybavení, a z domova jsem si nemohla odnést nic. Nějaké peníze mi rodiče dali, ale bylo to fakt minimum asi něco kolem deseti tisíc. No a za to jsme tak akorát pořídili postel a postýlku pro dítě. Věděli jsme, že nám banka peníze určitě nepůjčí, protože přítel neměl tolik peněz na to, aby nám pučili více peněz. Našli jsme si na internetu nebankovní společnost, která nám pučila 200 000,- a za to jsme ten byt tak nějak přijatelně vybavili.“ (R3)

„Vzpomínám si taky, v souvislosti s jednou další půjčkou, kdy se nám rozbila pračka a lednička zároveň. Ty spotřebiče mi tenkrát dala ještě babička, takže to bylo starý. Přišlo to tak naráz. Bylo to dost náročný, neměla jsem peníze, abych to zaplatila naráz. Měsíc jsem nakupovala vždycky na každý den jednotlivě, a prala jsem v rukách. Jenomže jednoho dne už jsem toho měla dost a nebavilo mě to, tak jsem prostě šla a půjčila si na to.“ (R5)

Z předchozí výpovědi si také můžeme všimnout určité lehkomyšlnosti, jak respondentka uvažovala o půjčce. Nicméně podobné přemýšlení můžeme identifikovat u všech uvedených výpovědí.

„Postupem času, jsme chtěli lepší a lepší elektroniku jako myslím tím hlavně televizi, chtěla jsem mít fakt velkou plazmu, ale neměla jsem na to. Když jsem navštívila obchod s elektronikou, všimla jsem si toho, že můžu mít tu televizi na splátky, tak jsem to riskla. Měla jsem nejdřív nějaké problémy s tím, protože chtěli potvrdit příjem, ale nakonec mi ji na splátky dali. No a teď když vím, že tu televizi nejsem schopná splácet, a koukám na ni, říkám si, jestli jsem to měla zapotřebí.“ (R1)

Tato forma motivace, která se týká vybavení domácnosti, skýtá několik aspektů, které tuto situaci ovlivnily. Mezi tyto aspekty můžeme zařadit narození dítěte, rozbití

věci dlouhodobé spotřeby, což můžeme považovat za normální, a také tato situace může potkat většinu domácností ve společnosti. Na druhou stranu zde vidíme také pouhý konzumní styl života, kdy respondentka uvádí, že si chtěla koupit televizor, který chtěla, a vůbec ji nevadilo se na tuto věc zadlužit. Motivace na vybavení domácnosti a také následné shánění finančních prostředků souvisí se zadlužováním na vybavení. Zadlužení na vybavení domácnosti je v dnešní době normálním jevem, mnoho mladých párů a rodin, které se chtějí brzo osamostatnit, finanční prostředky nemají a pokud nepomůže rodina, ve většině případů se na věci do bytu zadluží. Tuto kategorii hodnotím jako motiv sociogenní.

6.1.2 Vnější motivace:

Reklama

Tuto kategorii jsem identifikovala z několika výpovědí, které se reklamy, jako motivace, dotýkají. V následujících výpovědích si můžeme všimnout, jak reklama zapůsobila na zadlužení respondentek.

„Jo z jedné takové akce mám hrnce asi za deset tisíc. To vám přijde do schránky letáček, s obědem zdarma, a pak tam do vás jedou ty svoje řeči. No neodolala jsem, ale přišlo mě to také pěkně draho.“ (R2)

„A taky jednou u mě doma zazvonila jakási paní, nabízela mi kvalitní vysavač. No a tak zas platím za hrnce i za vysavač, protože jsem si ho prostě od ní vzala.“ (R2)

Souvislost se zadlužením na nabídku těchto produktů, kdy je člověk nalákán na oběd za nízkou cenu, dopravu zdarma – což je právě ta motivační složka, která láká na tyto nabídky. Dále jsou lidem představovány věci, které jsou vysoko nad cenou, a to je velkým rozmachem v české společnosti. Tyto předváděcí akce jsou velkou motivací a vzájemně i rizikem pro zadlužení, a také umění prodejců a důvěřivost a nezkušenost a neschopnost odolat je pro rodiny těžké a složité. Tuto kategorii také označit jako konzumní styl života.

„Reklama na mě působí dost, tenkrát jak jsme vybavovali ten byt, tak jak jsme si půjčovali ty peníze, tak tu nebankovní společnost jsme vlastně našli díky tomu, že jsem si utrhla číslo někde na sloupu venku.“ (R3)

„Tak samozřejmě, reklama má svůj účel, jednou jsem si půjčila přes smsku asi tisícovku protože mě chytl revizor v tramvaji, tak jsem někde v novinách viděla titulek něco jako půjčka rychle přes sms, no a tak jsem jim tam zaslala smsku a měla tisícovku“ (R4)

Pouliční reklama a také reklama v tiskovinách, médiích, na lidi vytváří vysoký tlak, mnohdy tato volba, kdy člověk je motivován podle reklamních slov na velmi výhodnou koupi nebo půjčku, souvisí dosti s finanční gramotností rodin – je to forma motivace, která ovlivňuje naše myšlení. Často jsou tyto půjčky úročeny s vysokým úrokem, nebo jsou na druhou stranu nevýhodné, mohou přivést člověka do situace, kdy je opět v platební neschopnosti a zadlužený.

Finanční produkt

Samotný finanční produkt, který je nabízen na finančním trhu, je obrovskou motivací sama o sobě vůbec. Od finančních produktů se odvíjí veškeré nakládání s penězi českých domácností. Volnost získat určitý produkt je motivací jak pro spotřebitele, tak i pro společnosti, které tyto produkty nabízejí, oba dva tím získávají – spotřebitel získává peníze, společnost získává možnost navýšit a získat mnohem více peněz zpět než si člověk půjčuje, nebo v situaci kdy se dlužník ocitne v prodlení, možnost prodat pohledávku kterou dlužník dluží inkasním společností. V následujících odpovědích uvádím, jak respondentky motivovala možnost vlastnit finanční produkt – půjčku, kontokorent, kreditní kartu - k dalšímu jednání.

„Ano zkušenost s kreditkou mám, teďka když jsem nakupovala ty dárky na vánoce, jak jsem neměla práci.“ (R5)

„U mojí karty kam mi chodí dávky, tak tam můžu čerpat do mínusu, jednou už jsem to nedorovnala, jak se to musí jednou za rok dorovnat, tak jsem musela taky platit za úrok, ale to už mám teďka zase v pořádku, ale běžně z kontokorentu čerpám. Nechala jsem si ho udělat, protože mi to přišlo dobrý, kdyby se náhodou něco stalo, myslím něco finančně náročného, tak abych to měla z čeho zaplatit.“ (R3)

„Tak všechny půjčky, které jsem měla, tak jsem si vzala u nebankovních společností. Banka by mi nikdy v životě nepůjčila, to si netroufám ani zkoušet. Vždycky když potřebuju peníze mám nutkání jít a půjčit si, jak je to snadný.“ (R1)

„Nebankovní společnosti, jo ty vám půjčí na cokoliv, kdy potřebujete. Občas je ani nezajímá, jaké máte příjmy. Já jsem si u nich taky půjčila, láka mě ta rychlost a nic je skoro nezajímá“ (R4)

Respondentky v souvislosti s motivací ke zřízení si finančního produktu právě spojují souvislosti se svým zadlužením. Zajímavé je jak respondentky zdůvodňují půjčování právě u nebankovních společností, kdy je motivuje právě rychlé vyřízení a poskytnutí půjčky nebo jiného finančního produktu. Finanční gramotnost zde můžeme

spatřovat například právě v souvislosti s nebankovním sektorem, jelikož některé nebankovní společnosti mají především za cíl nabídnout produkt, který je pro spotřebitele nevýhodný, čili člověk, který zná základní informace o finančních produktech, by se tak mohl dalšímu riziku, které hrozí s nevýhodnou půjčkou, vyhnout.

Pohledávky

Další a zároveň poslední kategorií, týkající se oblasti motivace je kategorie pohledávky. Pohledávky samy o sobě motivují, jak si můžeme všimnout níže, na jedné straně k řádnému placení, na druhé straně také k dalšímu zadlužení, a tak si půjčovat na půjčky a půjčkami splácet půjčky.

„Teďka taky dlužím na nájemným, je to docela velká částka, už tam teda nebydlím, ale dluh tam mám, tak se to snažím nějak splácet, z těch půjček na to taky něco šlo, ale pořád tam ten dluh mám“ (R2)

„Odpady, no jo, dlužím tam také. Tak vždycky něco přihodím i na tohle, hodně jsem to podcenila, pokouším se to splácet z kontokorentu.“ (R1)

Respondentky zmiňují své dluhy spojené s užíváním bytu a také náklady na dluhy, které jim vznikly v souvislosti neplacením odpadu. Určitou motivaci spatřují právě v tom, že se své pohledávky snaží splácet alespoň z něčeho, co mají k dispozici především z finančních produktů – kontokorent, půjčka, které jim dále mohou způsobit další zadlužení.

Další výpovědi respondentek uvádím proto, že právě možnost a motivace splácet dluh vedlo právě k dalšímu zadlužení, což také souvisí s finanční gramotností, jelikož hospodaření s penězi je základním nástrojem k tomu, abychom se vyhnuli možným rizikům plynoucím z nevýhodných půjček.

„Jak jsem už říkala, že jsem neměla práci, no tak jsem nějak prošvihla, abych šla na pracovní úřad. No jenomže mě tak vznikl dluh na zdravotním. Tak jsem si na to taky musela vzít půjčku, dokud jsem si teda potom nenašla zase práci.“ (R5)

„No, a když už se tu bavíme o těch dlužích, to já jich mám víc, hlavně u dopravního podniku, to jsem jela na černo několikrát. Jak jsem říkala o té sms půjčce, tak to jsem zaplatila poprvé, když mě chytli. Pak se to opakovalo no a musela jsem si na to půjčit znovu.“ (R4)

V této části jsem identifikovala kategorii vnější negativní motivace a to pohledávky, které vedou respondentky k tomu, aby se dále zadlužovaly, jelikož jejich finanční možnosti nestačí na splácení veškerých dluhů, které mají.

6.2 Oblast finanční gramotnost:

V této stanovené oblasti pro výzkum jsem s respondentkami vedla rozhovor s otázkami na jejich finanční gramotnost v souvislosti s hospodařením s jejich finančními prostředky. Z těchto rozhovorů jsem identifikovala dvě kategorie, a to právě hospodaření a také vlastní vnímání finanční gramotnosti respondentek, kdy jsem tuto kategorii označila jako sníženou finanční gramotnost, kterou ohodnotily samy respondentky z jejich pohledu na vlastní jednání a situaci. Tyto kategorie prokládám výpověďmi respondentek.

Hospodaření

V této kategorii týkající se finanční gramotnosti jsem identifikovala způsoby, jak respondentky hospodaří se svými penězi.

„Hospodaříme s tím co nám přijde do ruky, jako že na ten účet. Z dávek žijeme no, já si ještě občas někde najdu nějaký přivýdělek. Ale není to moc, hospodaříme tak že vážně žijem z toho co zbývá ale šetřit se nedá, když to co zbyde posílám občas na splátky, ale ty úroky stejně rostou a rostou, takže to snad ani nemá žádný efekt.“ (R1)

„Rozpočet si vůbec neděláme, prostě žijeme z toho co přijde, občas sáhnu do toho kontokorentu. Ale na splátky fakt nezbývá, takže tak.“ (R3)

„Na rozpočet nemám vůbec čas, myslím si že to je zbytečný, protože fakt žijeme z toho, co máme a když poplatím to nejdůležitější tak to málo stejně neušetřím. (R4)

„Šetření, to vůbec není možný z toho mála a splácení.“ (R2)

Respondentky popisují jejich hospodaření s penězi. Můžeme si všimnout, že většina z nich si nevede žádný rozpočet domácnosti, který by jim umožňoval lepší náhled na jejich finanční situaci a také by jim umožnil alespoň více vidět, kde by mohly ušetřit. Respondentky hospodaří ze dne na den, s využitím finančních produktů a také především zmiňují, že šetřit nemají z čeho. Souvislost s finanční gramotností zde spatřujeme nejvíce, protože vedení rozpočtu je užitečným nástrojem k tomu abychom viděli, jak hospodaříme.

Snížená finanční gramotnost

Tato kategorii uvádí výpovědi všech respondentek, které se týkali jejich vlastního hodnocení jejich finanční gramotnosti. Jejich výpovědi ukazují, jestli finanční gramotnost právě vedla k motivaci k zadlužení a také ukazuje to, že si respondentky

jsou svého jednání vědomi a také svou finanční gramotnost vidí jako problém, který by mohl stát především za jejich zadlužováním obecně.

„Finanční gramotnost bych řekla, že nemám moc dobrou. Možná kdybych dřív věděla, co všechno může mít za následky, že si několikrát půjčím peníze, tak to teď už neudělám. Občas když jsem uzavírala ty smlouvy a podepisovala a občas je četla, tak jsem některým věcem vůbec nerozuměla. Hlavně doufám, aby to nedošlo až na exekuci, nic by mi pak už nezbylo. Doufám, že moje děti, se ode mne poučí, a budou tomu jednou rozumět.“ (R1)

„Tak moje úroveň je určitě na nule. To vám můžu potvrdit. Nerozumím vůbec ničemu, a nikdy jsem si žádnou smlouvu nečetla. Možná kdybych se v tom třeba vyznala, tak si pučím nějak výhodněji, a ne s takovejma úrokama a vysokejma splátkama jako to mám. Teda teď už je to lepší, ale předtím to byla katastrofa. Teď mi nezbejvá než jenom sedět, doufat že nepřijde exekutor, a platit.“ (R2)

„Kdybych si ten rozpočet vedla už od začátku, co mám děti, a nějaký ten příjem, tak by mě to možná trošku zachránilo. Ale nikdo mě to nenaučil. Doma jsem to neviděla, že bysme dělali nějaký rozpočet, prostě hospodařím s tím málem a tak nějak se snažím vyjít. A moje finanční gramotnost určitě vysoká nebude, protože kdybych ju měla vysokou, tak nejsem tak zadlužená, no možná že nemám dluhy žádný.“ (R3)

„Jednou jsem si na internetu našla někde nějaký test na finanční gramotnost, no a neprošla jsem ani s jedním bodem, tak co myslíte, jak ji mám vysokou. Asi moc ne, ani si tak nepřipadám, že bych měla nějaký vědomosti o těchto věcech. Řekla bych, že spíš víc vím o tom, kde a jak si nejrychleji půjčit, než o tom, jak bych se tomu měla ubránit.“ (R4)

„Myslíte si, že kdybych měla vůbec nějakou finanční gramotnost, tak že mám dluhy a teď se spolu na toto téma bavíme? Myslím si, že ne. Takže moji úroveň bych popsala asi tak, že si umím spočítat výplatu, kolik kam mám dávat, a kolik mi zbyde.“ (R5)

V závěru z těchto výpovědí u respondentek si můžeme všimnout, že každá z nich hodnotí jejich finanční gramotnost jako nízkou nebo žádnou. Ovšem o finanční gramotnosti hovoří, jako o tom, že si jsou vědomé, co do této oblasti patří. Tuto kategorii můžeme hodnotit jako právě problém, který vede nejen respondentky, ale i ostatní domácnosti, potýkající se s dluhovou problematikou, jako primární problém stojící za zadlužováním ve společnosti.

6.3 Závěr výzkumu

V následujících řádcích se pokusím shrnout výsledky výzkumu, který jsem realizovala s 5 respondentkami ve věku 25-30 let, které jsou zadlužené. S tímto výzkumným souborem jsem vedla polostrukturované rozhovory na téma finanční gramotnost a motivace. Na základě získaných rozhovorů jsem poté provedla transkripci, kódování a interpretaci výzkumu. Výzkum přinesl zajímavé výsledky v oblasti motivace i finanční gramotnosti, díky kterým byl cíl výzkumu a výzkumná otázka naplněna. V následující tabulce uvádím získanou motivaci, která vedla respondentky k zadlužení.

Tabulka č. 2: Výsledky výzkumu v oblasti motivace

Vnitřní motivace	Vnější motivace
Dary	Reklama
Uspokojení základních potřeb	Finanční produkty
Vybavení domácnosti	Pohledávky

Z výzkumu této oblasti vzešly výše uvedené motivy, které jsem rozdělila na motivaci vnější a vnitřní. Vnitřní motivace zahrnuje kategorie, jako jsou dary, uspokojení základních potřeb a také vybavení domácnosti. Kategorie dary se odráží od motivace respondentek k tomu, aby vyrovnaly společenský status svého dítěte ve škole půjčkou na mobilní telefon nebo kolo. Dále se zmiňují o motivaci ke koupi a zadlužení se na dovolenou v souvislosti s narozeninami matky jedné z respondentek. Tuto motivaci označuji jako motiv sociogenní vzhledem k souvislosti s teoretickou částí této bakalářské práce. Souvislost vzhledem k finanční gramotnosti zde hodnotím jako neuvážlivé zadlužení, jelikož si respondentky půjčují mnohdy na věci, jejich životnost je kratší než doba splácení.

Další kategorie, kterou jsem identifikovala, byla motivace k uspokojení potřeb, která následně vedla ke zřizování dalších půjček. U této kategorie hodnotím motiv za biogenní a psychogenní, který ovlivňuje naše chování, které vede k zadlužení právě kvůli nedostatečnému finančnímu obnosu k zajištění základních životních potřeb. Vzhledem k souvislosti s finanční gramotností zde vnímám propojení právě s nevedením si rozpočtu, který by mohl takovému motivu předcházet.

Poslední kategorie, kterou jsem identifikovala v oblasti vnitřní motivace, byla motivace k vybavení domácnosti, kdy si respondentky chtěly vybavit byt, a tím si tak zvýšit svůj společenský status, také se zde objevuje vazba na konzumní styl života. Zde opět hodnotím motiv jako sociogenní vzhledem k teoretické části. V rámci oblasti

finanční gramotnosti můžu opět konstatovat, že pokud by v domácnosti nechyběl rodinný rozpočet, nemuselo by k takovému zadlužení dojít.

Vnější motivace, která vedla respondentky k tomu, aby se zadlužovaly, jsou kategorie týkající se reklamy, finančních produktů a také pohledávek. Reklama má svůj zástup především v předváděcích akcích a také pouliční a reklamě v tiskovinách, které respondentky lákaly, to bylo právě to, co je motivovalo k zadlužení. Finanční negramotnost zde může sehrávat roli právě v tom, že často reklama lákala na zřízení si půjčky u nebankovních institucí, nebo na nákup zboží formou předváděcí akce, které v dnešní době nejsou vůbec efektivním způsobem pro nákup zboží.

. Kategorie finanční produkty jsem identifikovala z důvodu toho, že respondentky motivovalo využívání a také zřízením finančních produktů jako je kreditní karta, kontokorent, a s tím tak následné zadlužení, kdy se dostaly s těmito produkty do prodlení. Znalost charakteristiky daných finančních produktů, které si respondentky zřídily a využívaly, by mohla předejít následovnému zadlužení.

Kategorie pohledávky vypovídají o tom, jak respondentky motivuje právě splácení pohledávek k dalšímu zadlužení. Zřízení půjčky, kterou následně využijí na zaplacení půjčky, se kterou jsou v prodlení, anebo využívají finančních produktů, kterými splácejí své půjčky. Celkově oblast pohledávek souvisí s finanční gramotností respondentek, jelikož si půjčují u nebankovních společností a následně se jejich dluh vyšplhává kvůli vysokému úročení jejich půjček.

Další částí byla oblast finanční gramotnosti, kde jsem identifikovala kategorie jako je hospodaření, kdy výsledek této kategorie vedl k zjištění, že si žádná z respondentek nevede rozpočet a vedení rozpočtu vidí jako zbytečné. Nicméně si uvědomují, že tento nástroj by mohl jejich zadlužení zabránit.

Další kategorie v této oblasti je snížená finanční gramotnost u respondentek, které svou finanční gramotnost hodnotily jako nízkou až žádnou. Souvislost, kterou zde vidím při propojení oblasti motivace a finanční gramotnosti je právě ta, že si respondentky, jak už samy zmiňují fakt, nevedou rozpočet domácnosti, který by jim mohl zabránit před neuvážlivým a zbytečným zadlužováním na věci, které mají menší životnost než je délka splácení dané věci, nebo v souvislosti s konzumním životním stylem a zvyšování si společenského statusu, kdy by rozpočet mohl umožnit vytváření rezerv, následné zadlužení by nebylo potřebné.

Proto z výsledků tohoto výzkumu vidím důležité propojení motivace a finanční gramotnosti, které se navzájem ovlivňují a souvisí spolu.

6.4 Diskuze

Tento výzkum se zaměřil na finanční gramotnost výzkumného vzorku a to 5 respondentek ve věku 25-30 let, které mají nebo měly potíže se splácením a byly nebo jsou zadlužené. Tento výzkum především směřoval k zodpovězení otázky kvalitativního výzkumu, naplnění cíle kvalitativního výzkumu, které uvádím v metodologii výzkumu.

Z provedených polo strukturovaných rozhovorů s těmito respondentkami, které se odvíjely od dvou stanovených oblastí pro polostrukturované interview, jsem zjistila několik zajímavých kategorií, které vyplynuly z transkripce týkající se vnější a vnitřní motivace. Čili jde zde o naplnění první části výzkumné otázky a výzkumného cíle. Dále se také zajímám a uvádím kategorie hospodaření a vlastní hodnocení respondentek, které do jisté míry naplňují druhou část výzkumné otázky. Výsledky z provedeného výzkumu zmiňuji v následující kapitole.

Limity výzkumu vidím především v tom, že zjištěné výsledky do jisté míry nelze využít jako obecné východisko pro všechny domácnosti, které se potýkají s dluhovou problematikou, nicméně lze tyto zjištěné výsledky identifikovat u mnohých domácností a rodin. Velkým limitem výzkumu vidím také v tom, že z tvrzení a vzešlých výsledků nelze obecně platně říci o respondentkách, že jejich finanční gramotnost je nízká. Jejich finanční gramotnost jistě souvisí s jejich motivací a následným zadlužováním, ale myslím si, že tato oblast by potřebovala hlubší prozkoumání v této oblasti. Nicméně pro nastínění a představu o tom, jak respondentky hodnotí vlastní postoje a finanční gramotnost je dostatečná. Proto si tento limit dovoluji zmínit, jelikož ani já nejsem odborník na hodnocení finanční gramotnosti u respondentek. Nicméně souvislost a naplnění cíle výzkumu, kde zjišťuji zda zadlužení souvisí s finanční gramotností je alespoň částečné.

Právě celá oblast motivace, která skýtá několik dalších podoblastí, kterých se tato motivace týkala, vidím jako zajímavé jelikož, jsem byla překvapena, co všechno může člověka motivovat k tomu, aby si půjčil peníze. Překvapilo mě především několik výpovědí týkající se zadlužení v souvislosti zvýšení si společenského statusu a také v souvislosti s konzumním stylem života, které vedlo respondentky k zadlužení jenom proto, že chtěly rodině, nebo samy sobě zvýšit tento status. Myslím si, že právě vliv konzumního stylu života a zvyšování si společenského statusu v souvislosti se zadlužováním může být právě dalším námětem pro další zkoumání dluhové

problematiky více do hloubky. Tento výzkum považuji pouze za povrchový, který má určité limity, které jeho kvalitu dosti ovlivňují.

Vzhledem k choulostivosti tématu, jelikož většina domácností o svých dluzích nemluví, jsem měla celkem obavy, zda respondentky budou otevřené a ochotné mluvit o čemkoliv, co se týká jejich zadlužení. Z počátku se obávaly, ale poté co jsem je upozornila na dodržení anonymity, se o své situaci rozpovídaly. Během získávání dat jsem také dbala na to, aby se respondentky cítily dobře. Oznámila jsem je také s faktem, že pokud by jim bylo cokoli nepříjemné, nemuseli jsme se tím zabírat.

V rámci získávání rozhovorů bych také označila za limit to, že nemám dřívější zkušenosti s kvalitativním výzkumem, tudíž se může výzkum jevit jako nedokonalý.

Závěr

Cílem bakalářské práce bylo nastínit dluhovou problematiku a problematiku finanční gramotnosti a formou kvalitativního šetření zjistit, co právě nízkopříjmové rodiny motivuje k tomu, aby se zadlužily a zda to souvisí s finanční gramotností.

V první části bakalářské práce jsem se zabývala teoretickým vymezením, kde se soustřeďuji na základní pojmosloví. Zaobírám se významem finanční gramotnosti a snažím se o propojení finanční gramotnosti s dluhovou problematikou. Dále v teoretické části shrnuji důležitost vedení rozpočtu domácnosti a charakterizuji využívané finanční produkty, kdy se soustředím také na jejich výhody a nevýhody vzhledem k zadlužení. Poslední dvě kapitoly teoretické části pojednávají o motivaci, konzumním životním stylu, zvyšování si sociálního statusu, které považuji také za aspekty, které v dnešní době sehrávají důležitou roli v zadlužování jednotlivců i rodin. Neopomínám také propojení studovaného oboru sociální práce se zvoleným tématem.

Stěžejní část celé bakalářské práce je právě její druhá část a to část výzkumná. Ve výzkumné části jsem realizovala kvalitativní šetření, jehož výsledky popisuji v předchozích kapitolách. Souvislosti vyzkoumaných kategorií s vymezením teorie mohu potvrdit. Výpovědi respondentů jsou v určitých tvrzeních shodné, jako pojednává teorie. Vzhledem k mým zkušenostem z praxe se zde opět potvrzuje to, že finanční gramotnost je preventivním a důležitým nástrojem před zadlužeností a její nízká míra je pro nízkopříjmové rodiny více než nevýhodná. Vzhledem k výsledkům kvalitativního šetření jsem zjistila, že si žádný z respondentů nevyužívá základní preventivní nástroj a to vedení rozpočtu. Za překvapující považuji to, že si toho jsou respondentky vědomy a označují toto nevyužití jako příčinu jejich zadlužování, se kterou poté souvisí jejich motivace. To jakým způsobem jsou v dnešní společnosti nízkopříjmové rodiny ovlivněny konzumním stylem života a zvyšování si sociálního statusu, je více než k zamyšlení hodné. V souvislosti se zadlužováním se zde objevuje, na jedné straně tohoto jevu, finanční gramotnost jedince, na druhé straně tento jev souvisí především se situací ekonomickou ve státě. Jelikož dnešní systém sociálního zabezpečení není už tak efektivní, míra nezaměstnanosti a míra volných pracovních míst jedince také nemotivuje k tomu, aby si jedinec zabezpečil vlastní pracovní příjem, proto se nemůžeme divit, že si lidé půjčují čím dál častěji.

Tato bakalářská práce může do budoucnosti sloužit jako představa toho, jak a čím jsou dnešní nízkopříjmové rodiny motivovány k nezodpovědnému zadlužení, jakou

roli v zadlužení sehrává finanční negramotnost a konzumní styl života. Práci vidím také vhodně sloužící k tomu, aby se čtenář zamyslel nad svým chováním a jednáním, vzhledem k jeho finančním prostředkům. Dále může práce sloužit k zhodnocení čtenářových znalostí a v poslední řadě může práce svým obsahem sloužit jako prevence před zadlužením. Tak jako tento zájem o problematiku chrání moji osobu a mé blízké.

Seznam literatury

Monografie

- Balabán, Z. a kol. (2011): *Slabikář finanční gramotnosti: učebnice základních 7 modulů finanční gramotnosti*. 2. Aktualizované vydání. Praha: COFET
- Bertish, A. (1994): *Personal finance*. Fort Worth: The Dryden press
- Běhálková, A., Ivana Svozilová, Zuzana Kortusová, Kateřina Pavlů, Jana Drábková (2013): *Krok za krokem aneb jak se neztratit v labyrintu zodpovědnosti. Příručka pro pedagogy k výuce finanční a občanskoprávní gramotnosti*. Olomouc: Sdružení SPES
- Disman, M. (2002): *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum
- Giddens, A. (2005): *Sociologie*. Praha: Argo
- Havlík, R. (2005): *Úvod do sociologie*. Praha: Karolinum
- Hendl, J., (2005): *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál
- Janda, J. (2013): *Jak žít šťastně na dluh*. Praha: Grada Publishing.
- Kociánová, H. (2012) *Finanční gramotnost v kostce aneb co Vás neměl kdo naučit*. Ostrava: ANAG
- Matoušek, O. (2008): *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál
- Miovský, M. (2006): *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada-Avicenum.
- Nakonečný, M. (1998) *Psychologie osobnosti*. Praha: ACADEMIA
- Noveský, I. a kol. (2009): *Slabikář finanční gramotnosti: učebnice základních 7 modulů finanční gramotnosti*. 1. Vydání. Praha: COFET

Článek v časopisu

- Bajer, P. (2009) *Občanské poradny chtějí poskytovat komplexní a vysoce odborné dluhové poradenství*. Sociální práce/Sociální práce, č. 2, s. 5
- Běhálková, A. (2007). *Sociální pracovník má povinnost udělat vše potřebné pro zlepšení situace klienta*. Sociální práce/Sociální práce, č. 1, s. 24

Internetové zdroje

- Altmannová, J., Jan Berki, Bořivoj Brdička, Ivana Brožová, Ondřej Hausenblas, Alena Hesová, Svatava Janoušková ... Bohumil Zmrzlík. (2010): *Gramotnosti ve*

- vzdělávání* [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze. ISBN 978-80-87000-41-0. Dostupné 28. 2. 2014 z: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2011/03/Gramotnosti-ve-vzdelavani11.pdf>
- Jakob, O. a Marek Petruš (2010): *MF a ČNB: Finanční vzdělanost dospělých překvapivě nízká* [on-line]. Dostupné 28. 2. 2014 z: <http://www.mfcr.cz/cs/aktualne/tiskove-zpravy/2010/2010-12-13-tiskova-zprava-5284-5284>
  - Ministerstvo financí ČR, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR (2007) *Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách* [online]. Dostupné 28. 2. 2014 z: http://www.nuov.cz/uploads/SBFG_finalni_verze.pdf
  - Ministerstvo financí ČR. (2010): *Národní strategie finančního vzdělávání* [online]. Dostupné 28. 2. 2014 z: http://www.mfcr.cz/assets/cs/media/2010-05_NARODNI-STRATEGIE-FINANCNIHO-VZDELAVANI.pdf
  - Nekudová, P. (2012). *Zadluženost ohrožuje nejen nízkopříjmové domácnosti.* [online]. Dostupné 28. 2. 2014 z: <http://dluhy.obcanskeporadny.cz/index.php/clanky/34-clanky/105-zadluenost-ohrouje-nejen-nizkopijmove-domacnosti?format=pdf>
  - Novinky.cz (2014): *Dluhy Čechů rostou, za loňský rok se zvedly o 42 miliard* [online]. Dostupné 28. 2. 2014 z: <http://www.novinky.cz/finance/326280-dluhy-cechu-rostou-za-lonsky-rok-se-zvedly-o-42-miliard.html>
  - Smrčka, L. (2009): *Rodinný rozpočet: Nepřítel rodiny jsou drobné výdaje* [online]. Dostupné 28. 2. 2014 z: <http://www.penize.cz/financni-poradenstvi/55228-rodinny-rozpocet-nepritel-rodiny-jsou-drobne-vydaje>
  - Sovová, E. (2011): *Nebyli žádní chudáci, chtěli žít na úrovni. Teď mají milionové dluhy* [on-line]. Dostupné 28. 2. 2014 z: http://finance.idnes.cz/nebyli-zadni-chudaci-chteli-zit-na-urovni-ted-maji-milionove-dluhy-1ch-viteze.aspx?c=A111011_104634_viteze_sov
  - SPES (2007): *Formy pomoci předluženým občanům. Manuál pro školení sociálních pracovníků a pracovníků nevládních neziskových organizací a charit* [on-line]. Dostupné 28. 2. 2014 z: <http://www.pomocsdluhy.cz/pdf/prirucka.PDF>
  - STEM/MARK,a.s. (2010): *Finanční gramotnost v ČR: Kvantitativní výzkum – Finanční gramotnost obyvatel ČR* [online]. Dostupné 28. 2. 2014 z:

http://www.mfcr.cz/assets/cs/media/Odborne-vyzkumy_2010-12_Zaverecna-zprava-z-vyzkumu-plne-zneni-STEMMARK.pdf

- Syrovátková, Š., Josef Machalíček, Jana Christová (2008): *Dluhová problematika* [on-line]. Dostupné 28. 2. 2014 z: http://www.opplzen.cz/download/Dluhov%C3%A1_problematika_nov%C3%A1.pdf

Kvalifikační práce

- Bařa, O. (2010): *Konzumní společnost a negativní důsledky nadspotřeby. Bakalářská práce.* Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
- Janů, J. (2012): *Motivy a důsledky zadlužení. Diplomová práce.* Brno: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
- Kovář, J. (2011): *Nebezpečí předluženosti českých nízkopříjmových domácností. Bakalářská práce.* Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze

Zákony

- Občanský zákoník. Zákon č. 89/2012 Sb. v účinném znění ke dni 1. 1. 2014